

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra bezpečnostních studií

**Sociální konformita v období dospívání a
její rizika**

Diplomová práce

Social conformity in adolescence and its risks

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

PhDr. Mgr. Lukáš URBAN, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Bc. Lucie KORBELÍKOVÁ

PRAHA

2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Mníšku pod Brdy dne 23. 02. 2023

Bc. Lucie KORBELÍKOVÁ

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Mgr. Lukášovi Urbanovi, Ph.D. za cenné rady při konzultacích a za pomoc při realizaci výzkumného šetření. Poděkování patří též celé mé rodině za podporu při studiu, zejména mému bratrovi Mgr. Filipovi Procházkovi, který se na realizaci výzkumu rovněž podílel.

Anotace

Diplomová práce se zabývá problematikou sociální konformity v období dospívání, jejími kontexty a riziky. Její teoretická část čtenáře informuje o specifických aspektech psychosociálního vývoje dospívajících a členství ve vrstevnické skupině. Poskytuje přehled rizik konformního chování. Praktická část je vypracována na základě poznatků z teoretické části. Spočívá ve výzkumném šetření realizovaném na druhém stupni třech základních škol. Respondenti byli dotazováni na oblast trávení volného času, členství v partě, sociální konformity a rizikového chování. Autorka v práci popsala aktuální problémy adolescentů v těchto oblastech a identifikovala rizika sociální konformity na základě studia odborné literatury a vyhodnocení výzkumného šetření.

Klíčová slova

adolescence * identita * návykové látky * rizikové chování * sociální konformita * sociální skupina * vrstevnický nátlak

Annotation

The master thesis deals with the issue of social conformity during adolescence, its contexts and risks. The theoretical part informs the reader about specific aspects of the psychosocial development of adolescents and membership in a peer group. It provides an overview of the risks of conforming behavior. The practical part is developed on the basis of knowledge from the theoretical part. It consists of a research study carried out in the second grade of three elementary schools. Respondents were asked about leisure time, membership in peer groups, social conformity and risky behavior. In the thesis, the author described the current problems of adolescents in these areas and determined the risks of social conformity based on the study of professional literature and the evaluation of research.

Keywords

addictive substances * adolescence * identity * peer pressure * risky behavior * social conformity * social group

OBSAH

Předmluva	6
Úvod	7
Teoretická část	9
1 Základní pojmy a koncepty sociální konformity	9
1.1 Společnost a socializace.....	9
1.2 Osobnost a identita člověka.....	12
1.3 Životní styl a subkultura	14
1.4 Sociální deviace.....	16
1.5 Sociální konformita	17
2 Psychosociální vývoj a utváření identity	19
2.1 Fáze psychosociálního vývoje	19
2.2 Individuální identita v etapě dospívání.....	23
2.3 Skupinová identita v etapě dospívání	24
3 Dynamika malých sociálních skupin	26
3.1 Šikana a kyberšikana.....	27
3.2 Šikana jako trestná činnost.....	30
4 Rizika konformního chování v etapě dospívání	32
4.1 Zneužívání návykových látek.....	34
4.2 Rizikové chování v oblasti sexuality.....	36
4.3 Negativní jevy v oblasti psychosociálního vývoje.....	37
5 Praktická část	41
5.1 Cíle výzkumu	41
5.2 Použitá metoda výzkumu.....	41
5.3 Základní soubor	42
5.4 Výsledky výzkumu	42
Diskuze	60
Závěr	62
Seznam použité literatury a dalších pramenů informací	64
Seznam tabulek	72
Příloha	73

PŘEDMLUVA

Adolescence je období charakteristické psychickou zranitelností a hledáním vlastní identity. Dospívající jedinec si začíná všimnout odlišností od ostatních, zejména od rodičů a vnějších autorit a začíná být vůči svému okolí kritický. Pociťuje potřebu najít své místo ve společnosti, které hledá mezi vrstevníky v sociálních skupinách. Členství v sociální skupině často vyžaduje určitou míru přizpůsobení se skupinovým normám a hodnotám, ovšem zájmy jedince se s těmito hodnotami nemusí vždy shodovat. Na jedince může být vyvíjen nátlak, aby se přizpůsobil skupinovým požadavkům při procesu přijetí do party, ale i v rámci každodenního bytí. Konformní chování může mít neškodnou podobu; jedinec změní styl oblékání, styl mluvy, začne se přátelit s jinými vrstevníky, ale může vést i k mnohem závažnějšímu chování. Adolescent ve snaze zapadnout začne experimentovat s návykovými látkami, chovat se rizikově v oblasti sexuality či se společně s členy vrstevnické skupiny dopouští nezákonných aktivit. Autorka se tuto problematiku rozhodla popsat zejména za účelem poukázání, že ačkoliv je sociální konformita součástí dospívání, může s sebou nést velká rizika. Vztah autorky k tématu je čistě vědecký; v práci se zabývala osobností dospívajícího jedince, vztahem individuální a skupinové identity, trávením volného času a času ve virtuálním prostředí, které zkoumala detailněji i v praktické části práce. Osobní motivací zabývat se i touto problematikou byla zejména diskuze s bratrem autorky, jenž je učitelem druhého stupně základní školy a z letitých zkušeností s dospívajícími pozoruje výrazný nárůst závislosti na sociálních sítích. Autorka dále identifikovala rizika konformního chování a zaměřila se také na skupinovou šikanu. Šikana bývá vnímána jako jednání související s dospíváním, přičemž tento názor vyplývá z neznalosti právních norem a následků, které může způsobit. Její zamezení by mělo být v popředí zájmu veřejnosti, proto je celá jedna kapitola věnována této problematice.

ÚVOD

Autorka si klade za hlavní cíl popsat specifika psychosociálního vývoje a hledání identity v období adolescence a identifikovat rizika konformního chování ve vrstevnické skupině. Dílčím cílem práce je přiblížení aktuálních otázek a problémů žáků druhého stupně základních škol v oblasti trávení volného času, členství v sociální skupině a rizikového chování.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je členěna do jednotlivých kapitol, které na sebe navazují a doplňují se. Úvodní kapitola vymezuje pozici člověka ve společnosti a vysvětluje základní pojmy a koncepty sociální konformity v období dospívání. V následující kapitole je popsán psychosociální vývoj jedince a proces utváření jeho identity. Autorka se opírala o koncepci vývoje osobnosti sociálního psychologa Erika H. Eriksona. Smyslem vytyčení této problematiky je poukázat na specifika osobnosti v psychicky nejzranitelnějším období vývoje a popsat vztah individuální identity jedince a skupinové identity. Ne vždy jsou však individuální potřeby v souladu s potřebami jedince, proto se autorka zaměřuje i na tento psychosociální konflikt. Třetí kapitola se věnuje dynamice malých sociálních skupin. Zaměřuje se na skupinovou šikanu a kyberšikanu a její přemostění v trestnou činnost. Poslední kapitola rozebírá rizika konformního chování v etapě dospívání. V období adolescence existuje silný společenský tlak na přizpůsobení se normám vrstevnické skupiny, který může vést k rizikovému chování. Autorka proto detailněji rozebere problematiku zneužívání návykových látek, rizikové chování v oblasti sexuality a negativní jevy v oblasti psychosociálního vývoje dospívajících. Praktická část diplomové práce je věnována výzkumnému šetření v podobě kvalitativního výzkumu, které probíhalo na třech základních školách; v Plzni, Nehvizdech a v Praze. Otázky byly zaměřeny na způsob trávení volného času, oblast mezilidských vztahů a členství v partě, kyberšikany, sociální konformity a užívání návykových látek. Cílem šetření bylo popsat a přiblížit aktuální otázky a problémy žáků druhého stupně základních škol v těchto oblastech. Autorka následně porovnala výsledky šetření mezi žáky 6.–7. tříd a 8.–9. tříd. a zároveň zdůraznila rozdíly mezi jednotlivými školami.

Autorka započala literární rešerši v lednu 2022, přičemž výkladové kapitoly teoretické části zpracovala v období od července do prosince téhož roku. Praktickou část diskutovala s vedoucím práce v říjnu a listopadu 2022. Před samotným šetřením autorka ve spolupráci s vedoucím práce provedla zkušební šetření v šesté a deváté třídě na jedné ze zapojených základních škol. Tím ověřila, že respondenti zcela rozumí pokládaným otázkám. Na základě věcných poznámek žáků autorka přeformulovala některé klíčové otázky. Finální výzkumné šetření proběhlo v prosinci 2022 a v lednu 2023. Během ledna a února 2023 autorka vyhodnotila výsledky výzkumného šetření a práci dokončila. Autorka vycházela ze studia odborné tuzemské i zahraniční literatury, vědeckých článků a výzkumných studií. Opírala se zejména o publikace odborníků doporučených vedoucím práce; *Životní cyklus rozšířený a dokončený* Erika H. Eriksona, jež se zabývá psychosociálním vývojem člověka,¹ *Rizikové a antisociální chování v adolescenci* Veroniky Nielsen Sobotkové,² *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí* Richarda Jedličky.³ Ze zahraničních zdrojů citovala převážně internetové vědecké články.

Téma práce se dotýká předmětů sociologie a psychologie a ve třetí kapitole proniká i do oblasti bezpečnosti, čímž se váže na konkrétní aspekty výuky Policejní akademii ČR v Praze. Zpracované téma je neotřelé; autorka shledává jeho přínos pro praxi zejména v realizaci výzkumného šetření, které odráží aktuální otázky a problémy dospívajících souvisejících s trávením volného času, členstvím v partě, konformním a rizikovým chováním. Sociální konformitě jako fenoménu se věnují převážně zahraniční sociologové a sociální psychologové. Čeští odborníci se této problematice věnují zejména z hlediska jejích jednotlivých aspektů.

Autorka po celou dobu přípravy absolventského textu respektovala etické zásady vědecké práce a citovala dle ČSN ISO 690.

¹ ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Přeložil Jiří ŠIMEK. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0786-3.

² NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.

³ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ POJMY A KONCEPTY SOCIÁLNÍ KONFORMITY

V následující části autorka vymezila základní pojmy vztahující se k problematice sociální konformity v období dospívání a jejím rizikům. Člověk je bytost sociální a jeho každodennost se odehrává v *sociálních skupinách*; ačkoliv přemýšlí individuálně, všechny jeho myšlenky a pocity nemají původ pouze v jeho nitru, ale i v podstatě sociální skupiny.⁴ Autorka proto vymezí pozici člověka ve společnosti, proces socializace a problematiku sociálních skupin. Dále rozliší pojmy *osobnost* a *identita*, jejíž nalezení je pro období adolescence klíčové; jedinec se v tomto citlivém období snaží zjistit, kým je a kde je jeho místo ve společnosti. Nastíní problematiku životního stylu, sociální konformity, subkultur a jejich negativních jevů a na závěr kapitoly definuje aspekty deviací.

1.1 Společnost a socializace

Každý člověk je součástí společenství, které má svůj **normativní řád**; normy, které jsou zakořeněny v právním řádu, ve zvycích, tradicích, psaných i nepsaných předpisech a v očekáváních, které má společnost od druhých. Aby společnost fungovala, je potřeba k tomuto řádu nahlížet a respektovat ho, nicméně v každé společnosti jsou přítomny osoby či skupiny osob, které očekávání ostatních nenaplnují. Z tohoto důvodu společnost vytvořila sankce, které v lidech posilují potřebu přijímat a dodržovat společenský řád. Pozitivní sankce zahrnují přijetí okolím; mohou mít podobu pochvaly či poděkování, a negativní sankce mají za úkol člověka od neakceptovatelného chování odradit.⁵ Jedinec přirozeně hledá své místo ve společnosti a začleňuje se do sociálních skupin. Osvojuje si jejich hodnoty, postoje, učí se novým dovednostem a zaujímá sociální role. Dochází tak k jeho **socializaci**.⁶

⁴ NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada, 2010. Sociologie (Grada). S. 7. ISBN 978-80-247-2957-2.

⁵ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 63. ISBN 80-7312-038-0.

⁶ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. S. 220. ISBN 80-7178-535-0.

Sociální skupiny nejsou pouze nahodilým seskupením osob s jakousi stejností, nýbrž jsou souborem osob propojených, vzájemně sociálně integrovaných. Česká socioložka Eliška Novotná, jež realizovala desítky sociologických výzkumů,⁷ definuje **sociální skupinu** jako *sociální útvar více než dvou osob, do kterého se sdružují další osoby, jsou spolu v interakci a vzájemně se ovlivňují*.⁸ Mezi jednotlivými členy skupiny dochází neustále k **sociálním interakcím**,⁹ jejichž rozmanitost závisí především na její velikosti; v malých skupinách (3–19 členů) dochází k důvěrným interakcím zpravidla mezi všemi členy, kdežto u velkých skupin (20–39 členů) se důvěrnost vytrácí a spojuje je zpravidla společná sociodemografická charakteristika (například třídní kolektiv). Skupiny o více než 40 členech postrádají charakter sociální skupiny, jelikož prakticky nedochází k bezprostředním interakcím mezi jejími členy¹⁰ a nazýváme je *společensví*.¹¹

Podle přesvědčení jedince o členství ve skupině rozlišujeme skupiny *členské* (tzv. *in-group*), *nečlenské* (*out-group*) a *referenční*. Pokud je jedinec členem skupiny a je s ní konformní, jedná se o skupinu **in-group** a považuje sebe a ostatní členy skupiny za „My“. Pokud nejsou splněny obě podmínky členství a identifikace zároveň, jedná se o skupinu **out-group**, kterou jedinec pojímá jako „Oni“. Vždy musí být splněno kritérium identifikace; pokud se jedinec se svou skupinou neidentifikuje, ačkoliv je jejím členem, jedná se taktéž o *out-group*.¹² Vnímání skupin jako „My a Oni“ je formováno intenzitou skupinové identity; skupiny s výrazným etnocentrismem mají hranice „My a Oni“ velmi silně vytyčené, a naopak skupinám se slabou identitou nevnímají rozdíly tak silně. Výraz „My“ je pro skupinu naprosto přirozeným a obsahuje v sobě onu sympatii a soudržnost se skupinou. Americký sociolog Robert King Merton, představitel

⁷ DATABAZEKNIH.CZ. Eliška Novotná. [online]. © 2008-2023. [cit. 2023-02-16]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/eliska-novotna-15073>

⁸ NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada, 2010. Sociologie (Grada). S. 7. ISBN 978-80-247-2957-2.

⁹ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2020. ISBN 978-80-7553-842-0.

¹⁰ NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada, 2010. Sociologie (Grada). S. 68. ISBN 978-80-247-2957-2.

¹¹ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2020. ISBN 978-80-7553-842-0.

¹² STUDIUM PSYCHOLOGIE: *Skupiny, různá dělení skupin, vztahy ke skupině* [online]. © 2020. [cit. 2022-09-19]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/socialni-psychologie/6-skupiny.html>

sociologického funkcionalismu,¹³ definoval skupiny **referenční**; skupiny, s nimiž se jedinec identifikuje, přijímá a respektuje její vzorce chování, aniž by byl součástí této skupiny.¹⁴ Merton uvažoval o pozitivní a negativní referenční skupině podle kritéria, zda jsou obecně hodnoty a normy společností odmítány. Orientace na out-group skupinu jako na referenční může vyvolat ze strany členské skupiny vůči jedinci negativní postoj a v krajních případech až jeho vyloučení.¹⁵

V rané fázi života se dostávají do konfrontace biologické pudy dítěte s nároky společnosti, která usiluje o zcivilizování jedince.¹⁶ Dochází k prolínání *vnitřních faktorů*; vrozených, genetických, s *vnějšími*, které zahrnují působení všech lidí, věcí, zvířat, rostlin i dějů, které člověka obklopují. **Socializace obsahuje veškeré vědomé i nevědomé, přírodní a společenské vlivy, které působí na osobnostní vývoj.**¹⁷ K socializaci dítěte dochází záměrně již při samotné výchově a jiného účelného působení, zároveň každodenní působení rodičů, učitelů a jiných sociálních vzorů způsobuje, že se dítě při jakékoliv interakci s nimi či pozorování socializuje i nezáměrně.¹⁸ Lidská osobnost se v důsledku socializace formuje a směřuje k postupné přeměně v sociálního a kulturního tvora. Člověk se stává tvorem společenským, začleňuje se do struktur společnosti a učí se takovému chování, které je společností akceptované a zároveň požadované, aby mohl efektivně participovat na jejím chodu.¹⁹

¹³ DATABAZEKNIH.CZ. Robert King Merton. [online]. © 2008-2023. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/robert-king-merton-28880>

¹⁴ NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada, 2010. Sociologie (Grada). S. 77. ISBN 978-80-247-2957-2.

¹⁵ NEŠPOR, R. Zdeněk. *Sociologická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav AV ČR, V.V.I. [cit. 2022-09-19]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Skupina_referen%C3%AD

¹⁶ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 22. ISBN 80-7312-038-0.

¹⁷ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 15. ISBN 80-7312-038-0.

¹⁸ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. S. 220–221. ISBN 80-7178-535-0.

¹⁹ URBAN, Lukáš, Josef DUBSKÝ a kol. *Sociální patologie*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2011. S. 30-31. ISBN 978-80-7251-361-1.

1.2 Osobnost a identita člověka

Osobnost člověka je vždy jedinečná a neopakovatelná²⁰ a stabilní osobnostní vzorce chování, prožívání a myšlení jsou individuální. Obsahuje *kognitivní složku*, jež zahrnuje veškeré vnitřní obrazy vnějších situací, tj. myšlení, víru, vnímání, paměť a další intelektuální prvky. *Emocionální složka* osobnosti zajišťuje prožívání vzniklých událostí; emoce, jako je láska, nenávisť, závist, sympatie, hněv, pýcha a další pocity. V průběhu života člověk utváří a formuje třetí složku, která obsahuje *dovednosti a schopnosti*, která se mění nejdynamičtěji²¹ Osobnost se po celou dobu života se vyvíjí, čímž se mění touhy a potřeby jedince. Pro adolescenta budou zpravidla prioritou sociální kontakty, vzdělání, cestování a zábava. Senior naopak považuje za nejdůležitější zdraví, dostupnost lékařské péče, blízkost rodiny a pocit smysluplnosti prožitého času. Tyto individuální potřeby jsou podmíněné částečně vrozenými dispozicemi, ale především získanými zkušenostmi a socializací. Každý jedinec si vytváří určitou hierarchii hodnot, která je závislá právě na těchto získaných zkušenostech²². Osobnost nelze měřit ani srovnávat, jelikož o ní nelze shromažďovat přesné a stabilní údaje.²³

Zejména v období adolescence dochází k nejvýznamnějšímu vývoji osobnosti, jelikož se utváří jedincova **identita**. Adolescent si pokládá otázku „kým je“ a „kam patří“ a jak ho vnímají ostatní. Pociťuje potřebu vyrovnat se s požadavky společnosti a získat zde své místo. Začíná si uvědomovat odlišnost od ostatních, zejména od rodičů a začíná být vůči svému okolí kritický. Navazuje vztahy s vrstevníky, kteří uznávají pro něj zajímavé hodnoty, experimentuje v různých oblastech života a snaží se oprostít od formálních autorit. Později přichází fáze opětovného navázání vztahů s rodiči a autoritami, zvyšuje se pocit odpovědnosti za své chování a jedinec začíná navazovat hlubší přátelství. Výsledkem tohoto období je *nalezení identity*; adolescent přijímá sebe takového, jaký je i s jeho

²⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. S. 48. ISBN 80-86898-73-3.

²¹ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 16. ISBN 80-7312-038-0.

²² HUBINKOVÁ, Zuzana. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3., aktualizované, doplněné a přepracované vydání. Praha: Grada, 2008. S. 83–92. ISBN 978-80-247-1593-3.

²³ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 16. ISBN 80-7312-038-0.

chybami a nedostatky.²⁴ Český psycholog Petr Macek, jenž se věnuje mezinárodním výzkumům v oblasti sociální psychologie,²⁵ uvádí tyto *aspekty identity: vědomí unikátnosti, jedinečnosti, odlišnosti od druhých, pocit sounáležitosti, pocit, že někam patřím, konzistence a kontinuita vlastní zkušenosti, potřeba explorační, zážitek autorství vlastního života, přijetí závazku a odpovědnosti za vlastní jednání, zážitek autentičnosti a pravdivosti, a zážitek integrity.*²⁶

Rakouský lékař Sigmund Freud, zakladatel psychoanalýzy, popsal **psychosexuální vývoj osobnosti**. Věřil, že mnohé aspekty lidského života pochází z impulzů, které si člověk neuvědomuje (pocity, vývoj v dětství apod.). Utváření lidské osobnosti je podle Freuda závislé na dětských zkušenostech vytěsňených do nevědomí.²⁷ V průběhu dětství se zaměření sexuálních a psychologických zájmů mění na základě psychosexuálního vývoje, který Freud rozdělil do pěti stádií. V *orálním stádiu* (v prvním roce života) chce dítě vše zkoumat ústy a snaží se okolní svět včlenit. Druhé *anální stádium* (ve druhém roce života) má zvláštní potěšení z uvolňování obsahu svých vnitřností. *Falické stádium* (od tří do pěti let) se vyznačuje vzpourou dítěte nad okolním světem a o demonstraci své moci a začíná rozlišovat pohlaví. V tomto stádiu dochází k tzv. *oidipovskému komplexu*, silné vzplanutí vůči rodiči stejného pohlaví a zapuzení pohlaví opačného. V *latentní fázi* (od šesti do sedmi let) dochází k rozvíjení dovedností a útlumu sexuálních pudů, které se opět dostávají do zájmu ve stádiu *genitálním*, jenž probíhá v období adolescence. Vývoj osobnosti je závislý na míře konfliktu potřeb, které doprovází jednotlivá stadia a požadavky vnějšího okolí. Jedinec se s těmito konflikty vyrovnává po celý život.²⁸

²⁴ MACEK, P., J. MAREŠ, M. VALÁŠKOVÁ, S. JEŽEK. *Současný výzkum adolescentů: Východiska, soubor, metody*. In.: Macek, P., Smékal, V. (eds.): Utváření a vývoj osobnosti. Brno: Barrister & Princpal, 2002. S. 129.

²⁵ DATABAZEKNIH.CZ. Petr Macek. [online]. © 2008-2023. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/petr-macek-28658>

²⁶ MACEK, P. Psychologický výzkum identity: vyčerpané, nebo nevyčerpané téma? In SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.

²⁷ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 22–23. ISBN 80-7312-038-0.

²⁸ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 22–23. ISBN 80-7312-038-0.

1.3 Životní styl a subkultura

Životní styl v sobě zahrnuje způsob, jakým lidé žijí: nejrůznější životní projevy, zvyklosti, sociální formy života, chování, činnosti a společenské vztahy.²⁹ Každý člověk má vlastní životní styl; vykonává specifické činnosti, má své vlastní zásady, postoje, hodnoty a vztahy a tráví vlastním způsobem svůj volný čas. Životní styl konkrétního jedince se odvíjí od životních podmínek jak celé společnosti, tak od sociálních skupin, kterých je členem. Zároveň je ovlivněn vlastní osobností a hodnotami.³⁰ Někteří lidé se stejnými životními podmínkami zaujmají různé životní postoje. Různost životního stylu může mít formu *diferenciace* či *alternativnosti*. **Diferenciace** je určena životními podmínkami jednotlivce, které jsou dané a možnosti jejich změny je omezena (pohlaví, typ bydliště, vzdělání, věk, zdravotního stav...). Různost životních stylů je dána odlišnými adaptacemi na tyto podmínky. Z některých podmínek se jedinec může vymanit (například doplní si středoškolské vzdělání), ale tímto únikem se dostává do jiné diferenciace (životní podmínky středoškolsky vzdělaných). Určitá část populace, která má stejné životní podmínky, ale může překročit hranice onoho tendenčního životního stylu a uchýlí se k alternativnímu způsobu života. **Alternativa** spočívá v možnosti volby a objevuje se v souvislosti se zdravým životním stylem, stravováním, sexuální orientací, specifickými vyhraněnými skupinami, subkulturami apod.³¹ Alternativa se vždy určuje ve vztahu k něčemu; nejčastěji se určité životní styly srovnávají s konzumním způsobem života, tedy jako alternativa ke spotřebitelskému životnímu stylu. Za alternativní se považují i životní styly nonkonformní, typicky underground či subkultury.³² Ve snaze najít vlastní identitu mohou dospívající vyhledávat alternativní způsob života a uchýlit

²⁹ DUFFKOVÁ, Jana, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ. *Sociologie životního stylu*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2007. S. 29. ISBN 978-80-7251-266-9.

³⁰ DUFFKOVÁ, Jana, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ. *Sociologie životního stylu*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2007. S. 79–87. ISBN 978-80-7251-266-9.

³¹ DUFFKOVÁ, Jana, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ. *Sociologie životního stylu*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2007. S. 79–87. ISBN 978-80-7251-266-9.

³² DUFFKOVÁ, Jana, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ. *Sociologie životního stylu*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2007. S. 82–84. ISBN 978-80-7251-266-9.

se k členství v subkulturách, které jim nabízí místo ve společnosti a možnost, jak vyplnit volný čas.³³

Sociologie užívá termín **subkultura** k označení specifických vzorců jednání výrazně odlišných od většinové kultury. Vyvolává v příslušnících většinové kultury pocit nepatřičnosti a jinakosti takového chování.³⁴ Rodištěm subkultur je samotná existence volného času; dávají prostor pro vytvoření skupin, které vznikají na základě větší interakce osob s obdobným životním postojem; nabízí řešení problémů a specifické odpovědi na otázky ohledně vnímání světa a společnosti. Subkultury ve výsledku sdružují osoby se společnými problémy a postoji a dávají vznik vlastním specifickým pohledům na realitu.³⁵

Jedinci, kteří mají silnou potřebu prosazení nezávislosti, se mohou uchýlit k nonkonformnímu chování až k projevům **rebelie**; chovají se účelově tak, aby získali dobré jméno u vrstevníků a špatné u autorit, bojují proti společenským normám, uráží autoritu dospělých a dělají opak toho, co se od nich očekává. Rebelie může vést k vážným újmám; může způsobit, že se mladí lidé vzbouří proti svým vlastním zájmům, které jsou důležité pro budoucí vývoj a neodmyslitelně patří k věku adolescentů (dětské zájmy, aktivity, mezilidské vztahy, školní povinnosti...). V pozdní adolescenci se rebelie projevuje oproštěním se od dětské závislosti na souhlasu rodičů a může vést i k rizikovému experimentování s návykovými látkami, vyhledávání nebezpečí a k sebedestruktivnímu chování.³⁶ Rebelii lze označit za životní styl, jenž odporuje mainstreamu, zároveň je diskutabilní, zda se jedná o alternativu, jelikož chybí jakákoliv vyšší hodnota konkrétního jednání – rebel nejedná ve jménu ničeho (např. bezdůvodně napadne spolužáka).

³³ YINGER, J. Milton. *Contraculture and Subculture*. *American sociological review* [online]. American Sociological Association, 1960, 25(5). [cit. 2022-08-11]. S. 625–635. ISSN 0003-1224. Dostupné z: doi:10.2307/2090136

³⁴ YINGER, J. Milton. *Contraculture and Subculture*. *American sociological review* [online]. American Sociological Association, 1960, 25(5). [cit. 2022-08-11]. S. 625–635. ISSN 0003-1224. Dostupné z: doi:10.2307/2090136

³⁵ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: sociologické, psychologické a pedagogické aspekty*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2017. S. 27–29. ISBN 978-80-7509-498-8.

³⁶ PICKHARDT, Carl. *Rebel With a Cause: Rebellion in Adolescence*. *Teenage rebellion plays an important part in adolescent growth*. [online]. Commonlit 2009. [cit. 2022-08-03]. Dostupné z: https://www.cbsd.org/cms/lib010/PA01916442/Centricity/Domain/2773/commonlit_rebel-with-a-cause-rebellion-in-adolescence_student.pdf

Určítým typem subkultury je i tzv. **kontrakultura**, jež je radikálně odtržena od názorů širší společnosti. Nositeli kontrakultur mohou být sekty, náboženská hnutí, hnutí mládeže či lidé z nižších sociálních vrstev na okraji společnosti, kteří jsou společností vyloučeni (narkomani, bezdomovci).³⁷ Příslušníci kontrakultury výrazně negují jakékoliv většinové názory, ideje a postoje, obvykle stojí na okraji společnosti a zpravidla touží po protestu a nepokojích ve společnosti za účelem prosazení vlastních hodnot.³⁸

1.4 Sociální deviace

Sociální deviace je odchylka od sociální normy chování, která porušuje standardy a očekávání skupin nebo celé společnosti. Deviací se stává to, co společnost za deviantní označí. Jedná se tedy o sociální konstrukt, jenž musí splňovat znaky hromadnosti či skupinovosti výskytu, závažnosti vůči společenským normám a standardům, obdobnosti příčin a opakovanosti. Akceptovatelnost jednání závisí na osobnosti hodnotitele, na konkrétní situaci, která vyplývá z místa, doby a prostředí. Zároveň skutečnost, zda čin bude vnímán jako deviantní ovlivňují i jeho svědci.³⁹

Sociální deviace nemusí mít pouze negativní charakter, a proto by neměla být vnímána jako stigma urážky. *Negativní deviace* společnost vnímá nezdravě, nebezpečně a neakceptuje je. Zahrnuje projevy chování od lhaní a neposlušnosti (disociální chování), záškoláctví a šikany (asociální), až po páchání trestné činnosti či rasismus (antisociální).⁴⁰ Odchylka od běžného chování může být i pozitivní. Typickým příkladem *pozitivní sociální deviace* je militantní abstinence⁴¹ či fanatické lpění na dodržování norem.⁴² Vedle pozitivního a negativního hlediska rozlišujeme také deviaci primární a sekundární. *Primární deviace* je odlišné chování, které má příčinu v sociální, psychické, fyzické nebo

³⁷ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. S. 131. ISBN 80-7178-535-0.

³⁸ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: sociologické, psychologické a pedagogické aspekty*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2017. S. 34. ISBN 978-80-7509-498-8.

³⁹ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 67. ISBN 80-7312-038-0.

⁴⁰ URBAN, Lukáš, Josef DUBSKÝ a kol. *Sociální patologie*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2011. S. 14–15. ISBN 978-80-7251-361-1.

⁴¹ MUNKOVÁ, Gabriela. 2001. Sociální deviace: (přehled sociologických teorií). Praha : Karolinum, 2001. S. 9. ISBN 8024602792.

⁴² DUBSKÝ, Josef a Urban, Lukáš. 2008. *Sociální deviace*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. S. 28. ISBN 978-80-7380-133-5.

v kulturní rozdílnosti, ale nemá vliv na status jedince, tedy jeho označení za deviantního. Samotný status udávají *deviace sekundární*, jež jsou výsledkem společenské reakce na odchylku, tzv. **etiketizace**.⁴³ Onálepkování jedince způsobí utvrzení v jeho odlišném chování a deviantní osoba často získá svou identitu až prostřednictvím tohoto označení. Typicky označení dítěte jako kriminálního posílí jeho deviantní identitu a zvyšuje se pravděpodobnost recidivy v pozdějším věku či započetí kriminální kariéry.⁴⁴

1.5 Sociální konformita

Vrstevnické vztahy, rodina a školní prostředí se řadí k nezákladnějším kontextům socializace dospívajících jedinců, přičemž vrstevnické vztahy často rozvíjí a podmiňují rizikové chování dospívajících. Členství ve skupině často vyžaduje určitou míru konformity, jelikož se zájmy skupiny nemusí vždy zcela shodovat se zájmy jedince. Na jedince může být vyvíjen nátlak, aby se přizpůsobil skupinovým normám a ukázal tak svou příslušnost ke skupině. **Vrstevnický tlak** spočívá ve vybudování jedince k nějaké činnosti, o které není vnitřně přesvědčen a skupina mu dodává pocit, že je chování v pořádku. Může také spočívat v neshodě mezi vlastním přesvědčením a skupinovou normou, ačkoliv členové skupiny jedince aktivně k jednání nepovzbuzují. Ačkoliv je vrstevnický tlak významným faktorem rizikového chování dospívajících, je potřeba zaměřit se zejména na predispozici, která podmiňuje pravděpodobnost podlehnutí vrstevnickému tlaku: *sociální konformitu*.⁴⁵

Sociální konformita spočívá v dobrovolném přizpůsobení se většinovému názoru, postojům, vzorcům chování a ztotožnění se s nimi do takové míry, že je jedinec přijímá za vlastní. Dochází ke *změně chování vyvolané skutečným nebo imaginárním vlivem druhých lidí*,⁴⁶ kdy konformní jedinec podléhá nátlaku

⁴³ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. S. 60. ISBN 80-7178-535-0.

⁴⁴ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. S. 71. ISBN 978-80-7598-554-5.

⁴⁵ JELÍNEK, Martin a kol. *Výzkumná studie: vrstevnická konformita jako faktor rizikového chování mladistvých: struktura, zdroje a dopady*. Brno: Psychologický ústav AV ČR. Československá psychologie 2006, ročník L, číslo 5. S. 393–394. ISSN 0009-062X.

⁴⁶ KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie 3. díl: Učebnice pro obor sociální činnost* [online]. Grada Publishing a.s., 2015. [cit. 2022-11-09]. S. 32. ISBN 8024798808, 9788024798806. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=M0v7CgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA9&dq=sociáln%C3%AD+konformita&ots=WHPrUmGcf3&sig=KO5Cl5RBaLhHpO9UTj_E2VVNCIQ&redir_esc=y#v=onepage&q=sociáln%C3%AD%20konformita&f=false

skupiny, která nemá pravomoci o jeho chování a postojích rozhodovat.⁴⁷ Může se projevat změnou oblékání či účesu podle vzoru ostatních členů skupiny, přerušování kontaktů s neoblíbenými spolužáky či uchýlení se k rizikovému chování. Jedinec může upustit od vlastních norem; nepustí starého člověka sednout si v autobuse, nezastane se slabšího, užije návykovou látku za účelem členství ve skupině vrstevníků, kteří návykové látky užívají apod.⁴⁸

V případě absolutního podlehnutí skupinovým normám hovoříme o takzvané **superkonformitě**. Jedinec se řídí pouze názory členů skupiny a žádným způsobem nepřispívá vlastními názory. Naopak **antikonformita** je charakteristická snahou zcela se odlišit; takové chování je typické například pro bohémy, kteří neakceptují společenské konvence a snaží se prosadit si svou individualitu. O člověku, který se řídí pouze vlastními názory a netouží se podřizovat ostatním, hovoříme jako o *nonkonformním*.⁴⁹ Jedinec může být v určitých případech konformní i s nonkonformními ideologiemi, které reprezentují extremistické politické názory. Určitá míra konformity je pro skupinu žádoucí; nedostatek konformity ve skupině snižuje její soudržnost a zvyšuje pravděpodobnost konfliktů mezi jejími členy.⁵⁰

Pravděpodobnost konformního chování závisí na velikosti, jednotnosti a soudržnosti skupiny, pluralitě názorů a složitosti úkolů, kterým je jedinec vystaven. Největší tlak vytváří skupina 2 až 5 členů, naopak přibývajícím počtem členů nemá zásadní vliv na rozhodování jedince. V případě přítomnosti jedné osoby s opačným názorem se zvyšuje pravděpodobnost konformního jednání dalších jedinců; například když člen skupiny začne kouřit, velmi pravděpodobně ho další z členů bude následovat.⁵¹

⁴⁷ URBAN, Lukáš, Josef DUBSKÝ a kol. *Sociální patologie*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2011. S. 21. ISBN 978-80-7251-361-1.

⁴⁸ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. S. 220–221. ISBN 80-7178-535-0.

⁴⁹ KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie 3. díl: Učebnice pro obor sociální činnost* [online]. Grada Publishing a.s., 2015. [cit. 2022-11-09]. S. 32. ISBN 8024798808, 9788024798806. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=M0v7CgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA9&dq=sociální%C3%AD+konformita&ots=WHPPrUmGcf3&sig=KO5CI5RbaLhHpO9UTj_E2VVNCIQ&redir_esc=y#v=onepage&q=sociální%C3%AD%20konformita&f=false

⁵⁰ NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada, 2010. Sociologie (Grada). S. 32. ISBN 978-80-247-2957-2.

⁵¹ KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie 3. díl: Učebnice pro obor sociální činnost* [online]. Grada Publishing a.s., 2015. [cit. 2022-11-09]. S. 33. ISBN 8024798808, 9788024798806. Dostupné z:

2 PSYCHOSOCIÁLNÍ VÝVOJ A UTVÁŘENÍ IDENTITY

V této kapitole autorka popisuje fáze psychosociálního vývoje jedince a utváření identity s důrazem na specifika vývoje v období adolescence. Autorka se opírá o koncepci vývoje osobnosti německého sociálního psychologa Erika H. Eriksona, jednoho z nejvlivnějších psychoanalytiků 20. století.⁵² Smyslem pojednání této problematiky je poukázat na specifika osobnosti v psychicky nejzranitelnějším období vývoje a popsat vztah individuální identity jedince a skupinové identity. Adolescenti pocítují potřebu najít své místo ve společnosti a stát se členem vrstevnické skupiny. Ne vždy jsou však individuální potřeby v souladu s potřebami jedince, proto je kapitola zaměřena i na tento psychosociální konflikt.

2.1 Fáze psychosociálního vývoje

Sociální psycholog Erik H. Erikson, navázal na mnohé podněty Sigmunda Freuda v oblasti psychosociálního vývoje. Hlavním aspektem Eriksonovy koncepce vývoje osobnosti je *identita člověka*, jež je výsledkem **identifikace**; sociálního procesu, v němž se dítě snaží napodobit model chování dospělého člověka. Člověk si na rozdíl od zvířete uvědomuje svou osobu a dokáže o sobě jako o osobě přemýšlet.⁵³ Erikson rozlišil *osm fází psychosociálního vývoje (Osm věků člověka)*, jež jsou komplexní teorií procesů, jak se jedinec vyvíjí v průběhu životního cyklu, a teorií utváření identity a vytváření koherentního pocitu sebe sama. Erikson objasnil, že v každém z osmi vývojových stádií existuje dvojice protichůdných psychologických tendencí, které je třeba vyvážit.⁵⁴ Úspěšná integrace dvou protichůdných tendencí vede k síle ega a ctnosti,⁵⁵ která přispívá

https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=M0v7CgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA9&dq=sociáln%C3%AD+konformita&ots=WHPmUmGcf3&sig=KO5CI5RBLhHpO9UTj_E2VVNCIQ&redir_esc=y#v=onepage&q=sociáln%C3%AD%20konformita&f=false

⁵² ERIKSON INSTITUTE. Erik Erikson [online]. © 2022. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z:

<https://www.erikson.edu/about/history/erik-erikson/>

⁵³ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 25–26. ISBN 80-7312-038-0.

⁵⁴ KNIGHT, Zeldia Gillian. A proposed model of psychodynamic psychotherapy linked to Erik Erikson's eight stages of psychosocial development. *Clinical psychology and psychotherapy* [online]. England: Wiley Subscription Services, 2017, 24(5). [cit. 2022-08-11]. S. 1047–1058. ISSN 1063-3995. Dostupné z: doi:10.1002/cpp.2066

⁵⁵ ERIKSON, E.H. *Childhood and society*. 2. vydání, New York, NY: W. W. Norton, 1950/1963.

k řešení klíčové vývojové krize v každé její fázi.⁵⁶ Nalezení ctnosti v každé fázi se stává životně důležité pro pokračování vývojového procesu a poskytuje nezbytný podklad k vyřešení následující fáze.⁵⁷ Na základě integrace protichůdných tendencí si jedinec v daném období osvojí určitou zkušenost, od níž se odvíjí průchod dalšími životními fázemi. Osvojení si ctnosti v dané fázi se stává podmínkou kvalitního prožití fáze následující (např. bez nalezení identity v období adolescence je obtížné vstoupit do fáze partnerské intimity v období mladé dospělosti). Každá vývojová fáze je spuštěna nebo iniciována „krizí“, kterou je míněn nový, jiný pohled na svět (nemusí mít nutně negativní význam). Erikson tuto krizi vymezil jako bod obratu v životním cyklu, jelikož formuje a tvoří základní šablony společenských vztahů a fungování ve společnosti.⁵⁸

Tabulka 1: Osm věků člověka

Stadia	Psychosexuální stadia	Psychosociální krize	Významné vztahy	Ctnost
1. Kojenecké období	Orálně-respiratorní, senzorio-kinestetické	Důvěra versus nedůvěra	Mateřská osoba	Naděje
2. Rané dětství	Análně uretální, muskulární	Autonomie versus stud	Rodičovské osoby	Vůle
3. Věk hry	Infantilně-genitální, lokomotorické	Iniciativa versus vina	Základní rodina	Cíl
4. Školní věk	„Latence“	Zručnost versus méněcennost	„Sousedství“, škola	Schopnost
5. Adolescence	Puberta	Identita versus zmatení identity	Skupiny vrstevníků, party	Věrnost
6. Mladá dospělost	Genitalita	Intimita versus izolace	Partneři v přátelství, sexu, soupeření, spolupráci	Láska
7. Dospělost	Prokreativita	Generativita versus stagnace	Dělbá práce, sdílená domácnost	Péče
8. Stáří	Generalizace senzorických modů	Integrita versus zoufalství	Lidstvo, „lidé jako já“	Moudrost

Zdroj: ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*.⁵⁹

⁵⁶ KIVNICK, H. Q., & Wells, C. K. *Untapped richness in Erik H. Erikson's rootstock* [online]. The Gerontologist, 2013. [cit. 2022-08-15]. Dostupné z: doi:10.1093/geront/gnt123

⁵⁷ MARCIA, J., & JOSSELSO, R. (2013). *Eriksonian personality research and its implications for psychotherapy* [online]. Journal of Personality, 81(6). [cit. 2022-08-15]. S. 617–629. Dostupné z: doi:10.1111/jopy.12014

⁵⁸ ERIKSON, E. H. *Identity, youth and crisis*. New York, NY: W. W. Norton & Company, 1968/1994. S. 232. ISBN 0 571 097154.

⁵⁹ ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Přeložil Jiří ŠIMEK. Praha: Portál, c2015. S. 39. ISBN 978-80-262-0786-3.

V první fázi „Důvěry versus nedůvěry“ (do jednoho roku) se u dítěte rozhoduje o tom, zda je pro něj svět bezpečné místo. Pokud dojde k zanedbání dítěte v této fázi, velmi to ovlivní pocit bezpečí v pozdějších letech.⁶⁰ V této fázi jsou přítomny dvě protichůdné tendence; pocit důvěry a pocit nedůvěry, jejichž rovnováha pomáhá vytvořit základ pro naději. Prvním krokem psychosociální adaptace je tedy příznivý poměr základní důvěry nad základní nedůvěrou.⁶¹ V druhé fázi „Autonomie versus pochybnosti a stud“ (od jednoho roku do tří let) se dítě učí samostatnosti, vyvíjí se jeho intelekt i fyzická stránka. Pokud v tomto období dojde k negativním zkušenostem či traumatu, ovlivní to jeho pozdější sebedůvěru a zvýší závislostní potenciál. Ve třetí fázi „Iniciativy versus viny“ (od čtyř do šesti let) se vyvíjí řeč, představivost, myšlení, kontrola nad vlastním tělem a dochází k nejvýznamnějšímu rozvoji svědomí. Ve čtvrté fázi „Zručnosti versus méněcennosti“ (od šesti do dvanácti let) se dítě soustředí na navazování mezilidských vztahů a plnění úkolů, které jej v běžném životě potkávají. Rozvíjí se sociální učení, sebevědomí a schopnost užívat nástroje k podání výkonu. Dítě v této fázi vývoje vyžaduje ocenění a zdůrazňovaný neúspěch v něm vyvolává pocit méněcennosti, který později negativně ovlivňuje formování osobnosti. Pátá fáze „Identity versus zmatení identity“ (od dvanácti do osmnácti let) začíná v období adolescence a vyznačuje se dramatickými fyzickými i psychickými změnami. Jedinec hledá sebe sama, je velmi citlivý a vnímavý na názory okolí o jeho osobě. Snaží se najít své místo ve společnosti, srovnává se s ostatními a očekává od blízkých pochopení, podporu a oporu v nejrůznějších životních situacích.⁶² Zejména v rané adolescenci hledají mladí lidé podporu a porozumění členů skupin a komunit, které jim pomáhají podstupovat rizika, jež nakonec vedou k pocitu osobního významu. Primární motivací adolescentů je přijetí mezi členy skupiny a pocit soudržnosti, jenž má značný přínos pro jiné oblasti života (vzdělání, duševní zdraví, vztahy v rodině aj.)⁶³ Adolescent čelí novému

⁶⁰ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 25. ISBN 80-7312-038-0.

⁶¹ ERIKSON, E. H., J. M. Erikson, & Kivnick, H. Q. *Vital involvement in old age: The experience of old age in our time*. New York, NY: W. W. Norton & Company. 1986. S. 33.

⁶² JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 25–27. ISBN 80-7312-038-0.

⁶³ NEWMAN, B. M. a P. R. NEWMAN. *Development Through Life: A Psychosocial Approach*. [online]. Dorsey Press, Homewood, IL, 1975. [cit. 2022-08-15]. Dostupné z:

psychosociálnímu konfliktu, ve kterém se touží stát členem specifických skupin a naučit se v nich fungovat. V procesu řešení této krize zažívá mnoho případů souznění se skupinou a zároveň i osamění. Konfrontace s očekáváními spojenými se členstvím ve skupině a strachu z odmítnutí vede u většiny mladých lidí k tužbě po *skupinové identitě*. Skupinová identita je v období adolescence základní, primitivnější potřeba než identita individuální,⁶⁴ přičemž vzniká napětí mezi touhou po individualitě a touhou po sounáležitosti.⁶⁵ V důsledku tohoto napětí mají mladí lidé příležitost vidět sebe sama v novém kontextu.⁶⁶ Společenská selhání v rané adolescenci vedou k nedostatku příležitostí navazovat a budovat smysluplné vztahy v dospělosti.⁶⁷ V šesté fázi „Intimity versus izolace“ (od konce adolescence do období mladší dospělosti) jedinec rozvíjí svůj intimní život a navazuje hluboké citové vztahy, které upřednostňuje i před vlastní totožností. Často vyniká potřeba mít druhého pouze pro sebe a při opakovaných selháních v této oblasti může docházet k pocitům méněcennosti, nedůvěře či k pasivní rezistenci. V sedmé fázi „Generativity versus stagnace“ (střední věk) se jedinec přestává soustředit na svou osobu a snaží se zabezpečit své děti a budoucí generace. Člověk potřebuje o někoho pečovat (zpravidla o dítě) a zároveň touží být potřebným. Ve stáří probíhá fáze „Integrity já versus zoufalství“. Vyvrcholením života je pocit integrity či životní moudrosti, který jedinec pociťuje, pokud považuje svůj život za smysluplný. Pocit, že již jedinec nemá dost času na naplnění svých tužeb naopak vyvolává zoufalství a strach

https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=ID2dDgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=_8VeTtRaSG&sig=hovUPrnbZKIm0oup2KEyZdduY5A&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

⁶⁴ NEWMAN, Barbara M a Philip R NEWMAN. *Group identity and alienation: Giving the we its due*. *Journal of youth and adolescence* [online]. New York, NY: Springer, 2001, 30(5). [cit. 2022-08-15]. S. 515–538. ISSN 0047-2891. Dostupné z: doi:10.1023/A:1010480003929

⁶⁵ KEGAN, R. *The Evolving Self: Problem and Process in Human Development* [online]. Harvard University Press, Cambridge, MA, 1982. [cit. 2022-08-16]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=00cpEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR13&ots=tML94lqF9_&sig=bDTWvq7213Bd64UsLAHJctAV6Jl&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

⁶⁶ NEWMAN, Barbara M a Philip R NEWMAN. *Group identity and alienation: Giving the we its due*. *Journal of youth and adolescence* [online]. New York, NY: Springer, 2001, 30(5). [cit. 2022-08-16]. S. 515–538. ISSN 0047-2891. Dostupné z: doi:10.1023/A:1010480003929

⁶⁷ NEWMAN, Barbara M a Philip R NEWMAN. *Group identity and alienation: Giving the we its due*. *Journal of youth and adolescence* [online]. New York, NY: Springer, 2001, 30(5). [cit. 2022-08-20]. S. 515–538. ISSN 0047-2891. Dostupné z: doi:10.1023/A:1010480003929

ze smrti. Klíčový pro toto období je podle Eriksona jedinečný běh všech předchozích fází.⁶⁸

2.2 Individuální identita v etapě dospívání

Základní vývojový úkol v adolescenci je dosažení *identity*, jež je spojena s procesem sebepoznávání. Charakteristika **identity** spočívá v utvoření smysluplného celku uvědomění kontinuity vlastního života, umu propojení minulé a budoucí zkušenosti a představy budoucího života.⁶⁹ Každý jedinec hledá individuální cestu k dosažení identity a nedostatečný prostor pro toto formování může jedince vést k experimentování s drogami, k sexuálně rizikovému chování, příslušnosti k sektám apod.⁷⁰ Dle současné vývojové psychologie se identita začíná formovat v období adolescence, ale v adolescenci zcela nekončí; jde o dynamický proces, který prolíná všechna další vývojová stádia v různých oblastech života.⁷¹

Kvalita prožití mladé dospělosti závisí na boji adolescenta o identitu; jedinec sice nemůže bez předchozí zkušenosti vědět přesně, kým je, přesto základní vzorce identity vyplývají ze selekce dětských identifikací a ze způsobů, jimiž sociální procesy té doby identifikují mladé jedince. Společnost uznává mladé jedince, kteří se stali těmi, kým mají být, rovněž ty jedince, kteří projevují snahu o takové uznání žádat a odsuzuje jedince, kteří se upínají na členství v negativních sociálních skupinách (například členy gangu).⁷²

Ctnost vyplývající z konfliktu tohoto období je *věrnost*, jež v adolescenci přechází z potřeby ochrany rodinou na postavy autorit: učitele, vůdce, trenéra apod.

⁶⁸ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 25–27. ISBN 80-7312-038-0.

⁶⁹ MACEK, P. *Kde končí dospívání a kde začíná dospělost?* In SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. S. 31. ISBN 978-80-247-4042-3.

⁷⁰ SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.

⁷¹ MACEK, P. Identita jako proces: vývojový přístup a styly sebedefinování. In SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.

⁷² ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Přeložil Jiří ŠIMEK. Praha: Portál, 2015. S. 75–76. ISBN 978-80-262-0786-3.

Adolescent si takto vytváří vlastní ideologii, podle které je obsažena ve způsobu jeho života.⁷³

2.3 Skupinová identita v etapě dospívání

Jedinec, jenž se stává součástí sociální skupiny, si postupně osvojuje vědomí sebe sama jako člena skupiny. Vědomí své první identity jedinec získává v sociální skupině; k zobrazení sebe sama je potřeba druhé, bez nich bychom si nebyli vědomi svého „já“. K vědomí totožnosti tedy dochází zpravidla v první sociální skupině. Proces identifikace může vyústit do několika situací; jedinec si osvojí skupinovou identitu jako svou hlavní či jedinou, jako jednu z mnoha dalších identit nebo předstírá skupinovou identitu z mnoha důvodů (výhodné postavení skupiny, oblíbenost jejích členů apod.). V případě nezdaření identifikace si jedinec skupinovou identitu neosvojuje a může být ze skupiny vyloučen nebo ji sám opouští. Tento proces vždy ovlivňuje individuální identitu jedince; jedincova identita již není po odchodu ze skupiny stejná jako ta předchozí.⁷⁴

Adolescenti si vytvářejí vlastní představy o normách a očekáváních ve skupinách na základě skupin referenčních.⁷⁵ Vnímání sebe sama jako kompetentního člena skupiny je základem pro sebepojetí i pro kompetenci využívat nástroje pro orientaci ve společnosti a ochotu podílet se na jejím chodu. Adolescenti se mohou identifikovat s nejrůznějšími skupinami na základě rasových, etnických, kulturních, sexuálně orientačních či jiných odlišností. V procesu skupinové identifikace se potýkají s tím, zda jsou jejich osobní potřeby v souladu s normami a hodnotami skupiny a vzájemně se srovnávají s jejími členy.⁷⁶ Skupiny mají obvykle vymezené hranice a sdílená pravidla chování, jež spojují členy dohromady. Používání jazyka, neverbální gesta, styl oblékání, návykové chování

⁷³ ERIKSON, Erik H. Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka. Přeložil Jiří ŠIMEK. Praha: Portál, 2015. S. 76–77. ISBN 978-80-262-0786-3.

⁷⁴ NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada, 2010. Sociologie (Grada). S. 31–32. ISBN 978-80-247-2957-2.

⁷⁵ GURIN, P. a H. MARKUS. *Group identity: The psychological mechanisms of durable salience* [online]. *Revue Internationale de Psychologie Sociale*, 1988. S. 257–274. [cit. 2022-08-15]. Dostupné z: <https://psycnet.apa.org/record/1991-33089-001>

⁷⁶ NEWMAN, Barbara M a Philip R NEWMAN. *Group identity and alienation: Giving the we its due*. *Journal of youth and adolescence* [online]. New York, NY: Springer, 2001, 30(5). [cit. 2022-08-16]. S. 515–538. ISSN 0047-2891. Dostupné z: doi:10.1023/A:1010480003929

jako kouření cigaret či užívání omamných a psychotropních látek, nadužívání alkoholu či účast na specifických aktivitách se stávají markery, které vymezují příslušnost ke skupině. Zároveň jsou pro skupiny typické vymyšlené výrazy nebo jedinečné způsoby mluvení, které posilují skupinovou identifikaci.⁷⁷ Méně zralí dospívající více spoléhají na vliv vrstevníků, jsou méně schopni odolávat negativním tlakům a je pravděpodobnější, že se připojí k rizikovým sociálním skupinám.⁷⁸ Příslušnost ke skupině je například jedním z faktorů způsobu projevu jedince v přístupu ke skupinové šikaně ve třídním kolektivu. Vznik skupin v rámci třídy podněcuje žáka k vnímání své a jiné party jako „my a oni“ a lze tak očekávat, že pokud bude strůjcem šikany člen party, dočká se menšího opovržení. Zvláště v případě, že je obětí žák, kterého jedinec nemá v oblibě. Naopak v případě, že je šikanován člen in-group skupiny příslušníkem out-group skupiny, jedinec zpravidla šikanujícím opovrhne mnohem výrazněji. Skupinovou identitu popisuje teorie skupinové identity, která zdůrazňuje, že povaha skupiny, jejíž je jedinec členem, pro něj představuje významný zdroj sebehodnocení. Jedinec hodnotí sám sebe stejně jako skupinu, se kterou se ztotožňuje.⁷⁹

⁷⁷ BERNDT, T. J. a K. KEFFE. *Friends' influence on adolescents' adjustment to school* [online]. *Child Dev*, 1995. [cit. 2022-08-16]. S. 1312–1329. Dostupné z: <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8624.1995.tb00937>.

⁷⁸ NEWMAN, Barbara M a Philip R NEWMAN. *Group identity and alienation: Giving the we its due*. *Journal of youth and adolescence* [online]. New York, NY: Springer, 2001, 30(5). [cit. 2022-08-20]. S. 515–538. ISSN 0047-2891. Dostupné z: doi:10.1023/A:1010480003929

⁷⁹ JANOŠOVÁ, Pavlína, Lenka KOLLEROVÁ, Kateřina ZÁBRODSKÁ, Jiří KRESSA a Mária DĚDOVÁ. *Psychologie školní šikany*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). S. 299. ISBN 978-80-247-2992-3.

3 DYNAMIKA MALÝCH SOCIÁLNÍCH SKUPIN

Dynamika skupiny vyjadřuje, jak fungují interakce mezi individui, ostatními skupinami či institucemi.⁸⁰ Způsob interakcí mezi individui či skupinami může vyústit v šikanující chování, které představuje velké riziko v oblasti psychosociálního vývoje jedince. Dětství a dospívání je obdobím dynamických vztahů a zkušenost člověka v tomto období má významný vliv na vývoj charakteru. Přejídné období z dětství do dospívání je zvláště vlivné a pro jedince psychicky nejzranitelnější.⁸¹ Autorka se proto v této kapitole věnuje interakcím mezi členy skupiny, skupinové šikaně, kybershikaně a přemostěním tohoto chování v trestnou činnost.

Charakteristika interakcí mezi členy skupiny závisí především na její velikosti; ve velké sociální skupině přibývá zprostředkovaných interakcí, mezi některými členy dokonce k bezprostředním interakcím nedochází vůbec či postrádají důvěrnost.⁸² Členové malých sociálních skupin se vzájemně znají, mají společné cíle a definují se jako k sobě patřící. Sdílejí společné hodnoty, mají mezi sebou více interakcí než s nečleny a jsou prostorově a časově odděleni od ostatních jedinců. Každý člen skupiny zaujímá *sociální roli*; vedle formální struktury, která je daná například rozhodnutím rodiče, se tvoří i neformální struktury. V tomto smyslu se hovoří o autoritách, outsidersch, izolátech, vůdcích apod. Pozice jedince je ovlivněna převážně povahou skupiny (například ve školní třídě může být jedinec outsider, kdežto ve skupině nejbližších přátel vůdce), povahovými vlastnostmi osobnosti, schopnostmi, motivací, psychikou, zkušenostmi, výchovou, sociální přitažlivostí, osobní prestiží a prostředím. Struktura skupiny je vytvářena především na základě společných norem, hodnot a cílů skupiny. Pozice členů je založena na osobní prestiží, vyvíjení tlaku na skupinu, na nerovném přístupu k informacím či míře konformity. Určitý status jedince

⁸⁰ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák, Triton, 2020. ISBN 978-80-7553-842-0.

⁸¹ KIM, Jun Won, Koun Seok LEE, Young Sik LEE, et al. *Factors associated with group bullying and psychopathology in elementary school students using child-welfare facilities*. *Neuropsychiatric disease and treatment* [online]. ALBANY: Dove Medical Press, 2015, 11. [cit. 2022-09-22]. S. 991–998. ISSN 1176-6328. Dostupné z: doi:10.2147/NDT.S76105

⁸² NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada, 2010. Sociologie (Grada). S. 68–69. ISBN 978-80-247-2957-2.

může být nezávislý na měnících se podmínkách a na konkrétní skupině⁸³ (například drogově závislý adolescent bude mít stejný status ve školní třídě i mezi skupinou svých přátel).

3.1 Šikana a kyberšikana

Během školních let je jedním z nejčastějších projevů násilí, v kontextu dynamiky mezilidských vztahů, **šikana**.⁸⁴ Týká se opakovaného a záměrného chování, při kterém jeden nebo více jedinců, fyzicky či mocensky silnějších, zraňuje nebo ohrožuje jiného jedince. Nemusí se jednat pouze o fyzickou sílu, ale i převahu psychickou (například když žák ubližuje psychicky slabšímu spolužákovi, který je tichý a nepříliš oblíbený v kolektivu).⁸⁵ Může se projevovat různými verbálními a neverbálními formami, včetně vyloučení jedince ze skupinových aktivit, zabraňování vyjadřovat se, vyvolávání hádek apod.⁸⁶ Formy a typy šikanujícího chování i použité prostředky do značné míry brání individuálním charakteristikám účastníků (např. pohlaví, věk, sociální dovednosti), ale i různým kontextovým parametrům. Například, pokud jde o individuální faktory, malé děti mají na rozdíl od starších dětí a dívek tendenci používat přímější šikanování.⁸⁷

Šikana je fenomén, který přesahuje jednotlivce a nevyskytuje se pouze mezi dvěma lidmi, tyranem a obětí. Důležitou roli hraje také vrstevnická skupina, škola, rodina a společnost obecně.⁸⁸

⁸³ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák-Triton, 2020. ISBN 978-80-7553-842-0.

⁸⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 129. ISBN 978-80-247-5309-6.

⁸⁵ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). S. 129. ISBN 978-80-247-5309-6.

⁸⁶ KIM, Jun Won, Koun Seok LEE, Young Sik LEE, et al. *Factors associated with group bullying and psychopathology in elementary school students using child-welfare facilities*. *Neuropsychiatric disease and treatment* [online]. ALBANY: Dove Medical Press, 2015, 11. [cit. 2022-09-22]. S. 991–998. ISSN 1176-6328. Dostupné z: doi:10.2147/NDT.S76105

⁸⁷ TAPPER, K., M.J. BOULTON. *Sex differences in levels of physical, verbal, and indirect aggression amongst primary school children and their associations with beliefs about aggression*. *Aggressive Behavior* [online]. 30 (2004). [cit. 2022-10-24]. S.123-145. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ab.20010>

⁸⁸ URRÁ CANALES, Miguel, Catalina ACOSTA OÍDOR, Verónica SALAZAR BAENA a Edwin JAIME RUIZ. *Bullying. Description of the roles of victim, bully, peer group, school, family and society*. *International Journal of Sociology of Education* [online]. Barcelona: Hipatia Press, 2018, 7(3). [cit. 2022-09-22]. S. 278–299. ISSN 2014-3575. Dostupné z: doi:10.17583/rise.2018.3547

K šikanujícímu chování v rámci skupiny vždy dochází v kontextu; skupina se buď může postavit na stranu agresora, může oběť bránit či situaci zcela ignorovat. Členové skupiny podporující agresí zpravidla udržují přátelství s agresorem a mají nízké sebevědomí.⁸⁹ Důvodem podpory šikany může být fakt, že jde o nejbezpečnější variantu (nechtějí si agresora znepřátelit). Skupina k agresorovi vzhlíží, napadání oběti mohou považovat za zábavu nebo vůči ní cítí nepřátelství (mají pocit, že si oběť šikany zaslouží). Pokud bude skupina oběť bránit, je velmi pravděpodobné, že šikana ustane. Navíc mohou oběť považovat za přítele nebo mít negativní morální úsudek o agresí. Důvodem obrany může být i soucit s obětí, vcítění se do její kůže nebo myšlenka na výhody, které skupina pomocí získá (obdiv u ostatních) či prostá radost z pomoci druhým.⁹⁰ Pokud skupina situaci zcela ignoruje, nepřímo se tím podílí na šikaně oběti. Hovoříme o tzv. *bystander efektu* neboli efektu přihlížejících. Jedinci mají zpravidla vysokou úroveň sebekontroly, obvykle důvěrně neznají oběť a odkazují na pocity smutku, znechucení, hněvu, viny, zmatku a nevědomosti, co v situaci dělat. Nastalou situaci nepovažují za svůj problém (oběť se musí naučit bránit), mají strach z následků (mohou se také stát obětí či mají strach z odmítnutí skupinou) či se domnívají, že by jejich zásah situaci zhoršil. Existují i jedinci, kteří si situaci jako přihlížející užívají.⁹¹

Oběti šikany lze rozdělit do dvou skupin: *pasivní oběti*, které jsou slabé, méně oblíbené a mají nízkou sebedůvěru; a *provokativní oběti*, které jsou aktivní a snadno se rozčílí.⁹² **Viktimizace** je spojena s řadou problémů, jako je deprese, úzkost a nízké sebevědomí a často souvisí s interpersonálními obtížemi; odmítání vrstevníky, nízká akceptace vrstevníky a neschopnost navázat přátelství. Častěji jsou viktimizovány děti s nízkou úrovní prosociálního chování, zejména ty, které nemají přátele či se přátelí s neoblíbenými jedinci. Děti, které

⁸⁹ Lodge, J., & Frydenberg, E. (2005). *The Role of Peer Bystanders in School Bullying: Positive Steps toward Promoting Peaceful Schools*. *Theory Into Practice*, 44(4), S. 329–336.

⁹⁰ RIGBY, K., JOHNSON, B. *Student bystanders in Australian Schools* [online]. *Pastoral Care in Education*, 2005, 23. [cit. 2022-22-09]. S. 10–16. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.0264-3944.2005.00326.x>

⁹¹ LODGE, J., FRYDENBERG, E. *The Role of Peer Bystanders in School Bullying: Positive Steps toward Promoting Peaceful Schools*. *Theory Into Practice*, 2005, 44(4). S. 329–336.

⁹² KIM, Jun Won, Koun Seok LEE, Young Sik LEE, et al. *Factors associated with group bullying and psychopathology in elementary school students using child-welfare facilities*. *Neuropsychiatric disease and treatment* [online]. ALBANY: Dove Medical Press, 2015, 11. [cit. 2022-09-22]. S. 991–998. ISSN 1176-6328. Dostupné z: [doi:10.2147/NDT.S76105](https://doi.org/10.2147/NDT.S76105)

jsou plaché a úzkostné se pravděpodobněji stanou obětí, pokud nemají kamarády anebo jsou jejich přátelé fyzicky slabí či neoblíbení. Velmi často mají viktimizované děti tendenci přátelit se s jinými viktimizovanými vrstevníky. Mnoho rizikových faktorů šikany lze pochopit ve světle cílů tyranů: děti, které jsou neasertivní a nejisté, mohou u tyranů vyvolat agresi. Výběrem obětí, které jsou submisivní, nejisté samy sebou, fyzicky slabé a odmítnuté skupinou vrstevníků, mohou tyraní signalizovat svou moc ostatním.⁹³

Šikana v dětství a dospívání zpožďuje sociální vývoj a snižuje pravděpodobnost sociální participace jedince, což má škodlivý dopad na jeho sociální a profesní život v budoucnosti. Může být také příčinou problémů s chováním, včetně deprese, úzkosti a sebepoškozování.⁹⁴ Může mít vážné negativní důsledky nejen na psychické zdraví a vývoj jedince, ale i na ekonomiku státu tím, že naruší rozvoj kognitivních a nekognitivních dovedností. Může se přenést do dospělosti a mít dlouhodobější dopady na jedince i jejich rodiny; šikanovaný může mít v budoucnosti složitější uplatnění na trhu práce.⁹⁵ Adolescenti, kteří jsou obětmi šikany, zpravidla více zameškávají školu a mívají zhoršený školní prospěch.⁹⁶

Novodobým vývojem, který drasticky ovlivnil způsoby, kterými se jednotlivci zapojují do mezilidských vztahů, je rozšířené používání informačních a komunikačních technologií. Tato rychlá změna v komunikaci a sociálních interakcích lidí měla významné dopady, pozitivní i negativní. Negativní projevy současného vývoje sociálních interakcí zahrnují také kyberšikanu.⁹⁷

⁹³ MENESINI, Ersilia a Christina SALMIVALLI. *Bullying in schools: the state of knowledge and effective intervention*. *Psychology, health & medicine* [online]. ABINGDON: Taylor & Francis, 2017, 22(sup1). [cit. 2022-10-24]. S. 240–253. ISSN 1354-8506. Dostupné z: doi:10.1080/13548506.2017.1279740

⁹⁴ KIM, Jun Won, Koun Seok LEE, Young Sik LEE, et al. *Factors associated with group bullying and psychopathology in elementary school students using child-welfare facilities*. *Neuropsychiatric disease and treatment* [online]. ALBANY: Dove Medical Press, 2015, 11. [cit. 2022-09-22]. S. 991–998. ISSN 1176-6328. Dostupné z: doi:10.2147/NDT.S76105

⁹⁵ MANZELLA, Julia. Are states winning the fight? Evidence on the impact of state laws on bullying in school. *Economics of education review* [online]. OXFORD: Elsevier, 2018, 64. [cit. 2022-10-21]. S. 261–281. ISSN 0272-7757. Dostupné z: doi:10.1016/j.econedurev.2018.02.00

⁹⁶ MENESINI, Ersilia a Christina SALMIVALLI. *Bullying in schools: the state of knowledge and effective intervention*. *Psychology, health & medicine* [online]. ABINGDON: Taylor & Francis, 2017, 22(sup1). [cit. 2022-10-24]. S. 240–253. ISSN 1354-8506. Dostupné z: doi:10.1080/13548506.2017.1279740

⁹⁷ KOWALSKI, R.M. LIMBER, S.P. a P.W. AGATSON. *Cyber bullying: Bullying in the digital age*. *Blackwell Publishing* [online]. 2008. [cit. 2022-10-24]. Dostupné z:

Obecně je **kyberšikana** považována za pohodlnější typ agrese, protože využívá vlastností informačních a komunikačních technologií; útoky přes informační technologie mohou být anonymní, mohou mít neomezené publikum, omezený dohled dospělých apod. Kvůli své účelnosti se důvody pro zapojení do kyberšikany velmi liší, nicméně útoky přes informační technologie využívají studenti, kteří se bojí své oběti postavit tváří v tvář, ale také studenti, kteří se cítí neklidní a hledají vzrušení. Kvůli nedostatku fyzických a sociálních podnětů mohou mít útočníci pocit, že neponesou za své činy žádné následky, jelikož nejsou osobně konfrontováni s oběťmi.⁹⁸

3.2 Šikana jako trestná činnost

V situaci vážných případů šikany, kdy je ohroženo zdraví či život dítěte, by se měla škola řídit *pokynem MŠMT č. 25 884/2003-24 o spolupráci škol a předškolních zařízení s policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané*. Šikana může naplňovat znaky skutkové podstaty trestného činu, avšak v některých případech bývá bagatelizována. Veřejnost ji často vnímá jako jednání související s věkem, které je typické pro období dospívání, přičemž tento názor vyplývá z neznalosti právních norem a následků, které může šikana dítěti způsobit. Běžně je tedy vnímána jako jednání související s věkem, ačkoliv v nemálo případech má trestněprávní charakter.⁹⁹

V případech, kdy se do řešení situace zapojuje i policie by se měl klást důraz na podchycení situace, zejména na ochranu, popřípadě léčbu oběti, na prevenci šikany a jejím trvalém řešení, včetně pohovoru s rodiči agresora a jeho potrestání. Ochrana oběti v těchto případech sehrává primární roli, oběti by se mělo dostat psychologické pomoci, které přechází do dlouhodobého programu. Cílem psychologické práce s obětí je posílení jejího sebevědomí a opětovné začlenění do kolektivu. Dlouhodobá opatření ve skupině cílí na semknutí

https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=ARKbrXsdOmYC&oi=fnd&pg=PA1&ots=RRrFJ1YoMW&sig=-t0puFPw9SZ0UytOHGbLf53rsfM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

⁹⁸ DEHUE, F., BOLMON, C. a T. VOLLINK. *Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception* [online]. *Cyber Psychology & Behavior*, 2008, 11. [cit. 2022-10-24]. S. 217–223. Dostupné z: <https://www.liebertpub.com/doi/10.1089/cpb.2007.0008>

⁹⁹ JANDA, Mgr Miroslav; PETRA, Apačová. Aktuální problematika AGRESIVITA A ŠIKANA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE. Masarykova universita v Brně, 2009.

kolektivu, odstranění agresivních postojů a poskytuje agresorovi možnost nápravy.¹⁰⁰

Ačkoliv není v platném právním řádu termín šikana definován, může naplňovat znaky skutkové podstaty některých násilných trestných činů, mravnostních či trestných činů proti svobodě: trestný čin omezování osobní svobody, vydírání, loupeže, znásilnění, pohlavního zneužívání, kuplířství, ublížení na zdraví, poškozování cizí věci apod.¹⁰¹

Aby mohlo být šikanující jednání z hlediska trestního práva postižitelné, musí naplňovat znaky skutkové podstaty konkrétního trestného činu vymezeném v *zákoně č. 40/2009 Sb. trestní zákoník*, spočívat v úmyslném jednání pachatele, které vykazuje míru společenské nebezpečnosti. Předpokladem trestní odpovědnosti je příčetnost pachatele a dovršení 15 let, u mladistvých se posuzuje i mravní a rozumová vyspělost.¹⁰²

¹⁰⁰ JANDA, Mgr Miroslav; PETRA, Apačová. Aktuální problematika Agresivita a šikana na základní škole. Masarykova universita v Brně, 2009.

¹⁰¹ JANDA, Mgr Miroslav; PETRA, Apačová. Aktuální problematika Agresivita a šikana na základní škole. Masarykova universita v Brně, 2009.

¹⁰² NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné. 4. aktualizované a doplněné vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. S. 61. ISBN 978-80-7380-651-4.

4 RIZIKA KONFORMNÍHO CHOVÁNÍ V ETAPĚ DOSPÍVÁNÍ

V období pozdní adolescence se rodičovská kontrola snižuje a dostávají se do popředí socializační vlivy vrstevníků. Členství ve vrstevnické skupině je pro adolescenty důležitým vývojovým úkolem.¹⁰³ Je však spojeno s „náklady“, jelikož vyžaduje přizpůsobení se hodnotám skupiny, které nemusí nutně být v souladu s individuálními hodnotami. Během tohoto vývojového období existuje neobvykle silný společenský tlak na přizpůsobení se vrstevnickým normám, který může vést k rizikovému chování.¹⁰⁴ Z toho důvodu se v této kapitole autorka zaměřuje na rizika konformního chování; na užívání návykových látek, experimentování v oblasti sexuality a na negativní jevy z hlediska psychosociálního vývoje s důrazem na deviantní chování.

Adolescence je období charakteristické zvýšenou citlivostí, náladovostí a obavami a je atributem pro rozvoj rizikového chování, které se dostává do popředí v souvislosti s členstvím v sociální skupině vrstevníků,¹⁰⁵ zejména se subkulturami mládeže.¹⁰⁶ **Rizikové chování** zahrnuje projevy chování od nenápadného až po závažnější projevy; porušování pravidel, bezohledné řízení, užívání návykových látek, rizikové chování v oblasti sexuality a jiné.¹⁰⁷ Pod pojem rizikové chování si lze představit problémové chování, delikvenci, poruchy chování, kriminální chování, disociální a antisociální chování. Konkrétně pak záškoláctví, lhaní, agresivitu, agresivní chování, šikanu, kyberšikanu, násilné chování, obecně kriminální jednání, vandalismus, závislostní chování, rizikové

¹⁰³ ERIKSON, E. H. *Identity, youth and crisis*. New York, NY: W. W. Norton & Company, 1968/1994. ISBN 0 571 097154.

SANTOR, DA, D. MESSERVEY, V. KUSUMAKAR. *Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual attitudes and substance abuse* [online]. *Journal of Youth and Adolescence*. 2000. [cit. 2022-08-29]. S. 163–182. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1005152515264>

¹⁰⁴ ARNET, JJ. *Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties* [online]. *American Psychologist*. 2000;55(5). [cit. 2022-08-29]. S. 469–480. Dostupné z: <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2F0003-066X.55.5.469>

¹⁰⁵ ARBEL, Reout, Laura PERRONE a Gayla MARGOLIN. Adolescents' Daily Worries and Risky Behaviors: The Buffering Role of Support Seeking. *Journal of clinical child and adolescent psychology* [online]. England: Routledge, 2018, 47(6). [cit. 2022-09-04]. S. 900-911. ISSN 1537-4416. Dostupné z: doi:10.1080/15374416.2016.1169536

¹⁰⁶ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: sociologické, psychologické a pedagogické aspekty*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2017. S. 41. ISBN 978-80-7509-498-8.

¹⁰⁷ STEINBERG, L. *Risk taking in adolescence: What changes, and why?* [online]. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 2004. 1021. [cit. 2022-09-04]. S. 51–58. Dostupné z: doi:10.1196/annals.1308.005

chování na internetu, rizikové sexuální chování, rizikové chování v dopravě, extrémně rizikové sporty, hazardní aktivity, užívání anabolik a steroidů, nezdravé stravovací návyky, extremismus, xenofobii, rasismus, intoleranci a antisemitismus.¹⁰⁸ Tyto projevy se vzájemně doplňují a kombinují. Adolescent, který se uchyluje k rizikovému chování v jedné oblasti, se pravděpodobně uchýlí i k jiným formám rizikového chování.¹⁰⁹ Například pokud začne užívat návykové látky, zvyšuje tak pravděpodobnost rizikového sexuálního chování. Obavy z nepřijetí mezi vrstevníky a rizikové chování se v dospívání stávají výraznějšími a mohou být vzájemně situačními spouštěči.

Obavy jsou běžné v každodenním životě adolescentů a nabývají nového významu, protože jsou abstraktnější než v jakémkoliv jiném období.¹¹⁰ Mohou podnítit rizikové chování jako rozptýlení ke snížení úzkosti,¹¹¹ či alternativně zvýšit vyhýbání se riziku. Rizikové chování může být zdrojem dočasné úlevy a rozptýlení od starostí a může poskytnout falešný pocit kontroly.¹¹² Zároveň může působit jako způsob, kterým lze získat přijetí ze strany vrstevníků. Přejít k rizikovému chování může souviset i s nárůstem impulzivity a s neúplně vyvinutým rozhodováním a regulací emocí během dospívání.¹¹³

Rizikové způsoby chování se považují za poměrně běžnou součást vývoje adolescentů (vyjma trestné činnosti), která s koncem tohoto období většinou sama odezní. Toto jednání bývá velmi často účelové; adolescent zvyšuje vlastní

¹⁰⁸ NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. S. 40–41. ISBN 978-80-247-4042-3.

¹⁰⁹ PROCHÁZKA, I. URBÁNEK, V. WEISS, P. Koitální debut. *Československá psychologie*, 1996. 40 (2). S. 138–145.

¹¹⁰ LAUGESSEN, N., M. J. DUGAS, & W. M. BUKOWSKI. *Understanding adolescent worry: The application of a cognitive model* [online]. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 2003. 31. [cit. 2022-09-04]. S. 55–64. Dostupné z: doi:10.1023/A:1021721332181

MURIS, P., H. MERCKELBACH, & M. LUIJTEN. *The connection between cognitive development and specific fears and worries in normal children and children with below-average intellectual abilities: A preliminary study* [online]. *Behaviour Research and Therapy*, 2002. [cit. 2022-09-04]. S. 37–56. Dostupné z: doi:10.1016/S0005-7967(00)00115-7

¹¹¹ OTTAVIANI, C. a kol. *Physiological concomitants of perseverative cognition: A systematic review and meta-analysis* [online]. *Psychological Bulletin*, 2016. [cit. 2022-09-04]. S. 231–259. Dostupné z: doi:10.1037/bul0000036

¹¹² COOPER, M. L., V. B. AGOCHA, & M. S. SHELDON. *A motivational perspective on risky behaviors: The role of personality and affect regulatory processes* [online]. *Journal of Personality*, 2000. 68. [cit. 2022-09-04]. S. 1059–1088. Dostupné z: doi:10.1111/1467-6494.00126

¹¹³ STEINBERG, L. *Risk taking in adolescence: New perspectives from brain and behavioral science* [online]. *Current Directions in Psychological Science*, 2007. 16. [cit. 2022-09-04]. S. 55–59. Dostupné z: doi:10.1111/j.1467-8721.2007.00475.x

sebevědomí, posiluje pocit individuální i skupinové identity. Světová zdravotnická organizace (*WHO*) považuje adolescenty za samostatnou rizikovou skupinu a stanovila proto *syndrom rizikového chování v dospívání (SRCH-D)*, které zahrnuje oblast zneužívání návykových látek, rizikové chování v oblasti sexuality a negativní jevy v oblasti psychosociálního vývoje.¹¹⁴

4.1 Zneužívání návykových látek

Konzumace alkoholu, kouření cigaret a zkušenosti s drogami (zejména s marihuanou) jsou z hlediska rizikového chování v období adolescence nejčastější. Obecně vykazuje dlouhodobě nepříznivý trend; klesá věk uživatelů a roste podíl žen. Zneužívání návykových látek v adolescenci je spojeno zejména se způsobem trávení volného času a s typem vrstevníků.¹¹⁵ Nižší pravděpodobnost užívání alkoholu a jiných návykových látek mají adolescenti, kteří vyrůstali ve vhodných sociálních podmínkách a dokáží se přizpůsobit běžným požadavkům společnosti, která apeluje na rizikovost užívání návykových látek, jež vnímá jako deviantní.¹¹⁶ Významným prediktorem pro užívání v období adolescence je také tlak vrstevníků.¹¹⁷

Zjištěním rozsahu užívání návykových látek u dospívajících ve věku 15-16 let se zabývá *mezinárodní projekt ESPAD (Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách)*.

Výsledky ESPAD z roku 2019 ukazují, že mezi dospívajícími klesá míra kouření tabáku, konzumace alkoholu i nelegálních drog. Naopak stoupá podíl dospívajících, kteří intenzivně užívají konopné látky, psychoaktivní léky a kouří elektronické cigarety.¹¹⁸

¹¹⁴ NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. S. 45. ISBN 978-80-247-4042-3.

¹¹⁵ NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. S. 45. ISBN 978-80-247-4042-3.

¹¹⁶ NASH, SG, A. MCQUEEN, JH. BRAY. *Pathways to adolescent alcohol use: Family environment, peer influence, and parental expectations* [online]. Journal of Adolescent Health. 2004;37. [cit. 2022-08-29]. S. 19–28. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1054139X04004161>

¹¹⁷ SANTOR, DA, D. MESSERVEY, V. KUSUMAKAR. *Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual attitudes and substance abuse* [online]. Journal of Youth and Adolescence. 2000;29. [cit. 2022-08-29]. S. 163–182. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1005152515264>

¹¹⁸ Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti: *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. 2020-11-12. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z:

Ačkoliv výsledky studie vykazují postupný pokles míry zkušenosti s alkoholem, stále zůstává velké procento (79 %) nezletilých, kteří někdy v životě pili alkohol. Téměř polovina dospívajících (47 %) ho pila v posledních 30 dnech. Nejvyšší míra konzumace alkoholu od roku 1995, kdy se konala první studie, byla v roce 2003. V tomto roce užilo alkohol někdy v životě o 12 procentních bodů více dospívajících než v roce 2019 (91 %) a v posledních 30 dnech o 16 procentních bodů více (63 %). Míra užívání nadměrných dávek alkoholu (tj. pití 5 a více sklenic alkoholu při jedné příležitosti v posledních 30 dnech alespoň jednou) dosáhla v roce 2019 historicky nejnižších hodnot (35 %). Prevalence pití nadměrných dávek alkoholu klesá od roku 2007 (43 %).¹¹⁹

Míra užívání tabákových výrobků má rovněž klesající trend; od roku 1995 klesla celoživotní prevalence zkušeností s cigaretami z 68 % na 42 %, míra kouření v posledních 30 dnech z 33 % na 20 % a míra každodenního kuřáctví z 20 % na 10 %. Elektronické cigarety vyzkoušelo alespoň 40 % dospívajících, 14 % v posledních 30 dnech (uvádí zejména jedinci, kteří nekouří klasické cigarety).¹²⁰

S užíváním nelegálních návykových látek má zkušenost 17 % dospívajících. Nejčastěji užívanou nelegální látkou jsou konopné látky, které užilo alespoň jednou v životě 16 % respondentů. Tento fenomén vykazuje stoupající trend (v roce 1995 je užilo 11 %). Prevalence užití konopné látky v posledních 30 dnech je od roku 2007 stejná (7,1 %, v roce 1995 4,1 %). Užití psychoaktivních léků bez lékařského předpisu za účelem dostat se do nálady uvedlo 10,6 % dospívajících.¹²¹

<https://www.drogy-info.cz/article/blog/evropska-skolni-studie-o-alkoholu-a-jinych-drogach-espac-2019/>

¹¹⁹ Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti: *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. 2020-11-12. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/article/blog/evropska-skolni-studie-o-alkoholu-a-jinych-drogach-espac-2019/>

¹²⁰ Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti: *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. 2020-11-12. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/article/blog/evropska-skolni-studie-o-alkoholu-a-jinych-drogach-espac-2019/>

¹²¹ Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti: *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. 2020-11-12. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/article/blog/evropska-skolni-studie-o-alkoholu-a-jinych-drogach-espac-2019/>

Významným fenoménem posledních let se stala závislost na internetu. Na sociálních sítích trávila čas v posledních 7 dnech drtivá většina respondentů (94 %). V průměru stráví studenti na sociálních sítích 2–3 hodiny denně v běžný školní den, o víkendu i 6 a více hodin.¹²²

Klesající trend prevalence konzumace alkoholu a užívání tabákových výrobků může souviset s vyšší regulací v oblasti alkoholové politiky u nás i v okolních státech a v opatřeních v oblasti kontroly tabáku. Ačkoliv trend užívání tabákových výrobků dlouhodobě klesá, alarmujícím ukazatelem je užívání elektronických cigaret a jiných výrobků obsahujících nikotin. Pokud uvažujeme, že elektronické cigarety nikotin obsahují, prevalence užívání nikotinových výrobků stoupá.¹²³ Alarmující je průměrný věk první zkušenosti s cigaretou, který dosahoval 12,9 let, průměrný věk konzumace první sklenice alkoholu 13,1 let.¹²⁴

4.2 Rizikové chování v oblasti sexuality

Zdraví v oblasti sexuality je důležité pro psychosociální vývoj jedince, budoucí reprodukci a taktéž pro fyzické uspokojení.¹²⁵ **Sexualita** je významnou součástí lidského života a dává základ pro vznik lásky, manželství a reprodukce. Plní funkce reprodukční, komunikační, funkce partnerského vztahu, intimity a uspokojení.¹²⁶ Samozřejmě existují i rizika, především předčasné zahájení pohlavního života, střídání partnerů, nepoužívání antikoncepce, přenos pohlavních nemocí a nechtěné těhotenství.¹²⁷ Předčasné zahájení sexuálního života je spojováno s více rizikovými faktory dalšího vývoje osobnosti; souvisí s vyšším počtem sexuálních partnerů až promiskuitou a je častokrát spojeno

¹²² Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti: *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. 2020-11-12. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/article/blog/evropska-skolni-studie-o-alkoholu-a-jinych-drogach-espac-2019/>

¹²³ Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti: *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. 2020-11-12. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/article/blog/evropska-skolni-studie-o-alkoholu-a-jinych-drogach-espac-2019/>

¹²⁴ Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti: *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. 2020-11-12. [cit. 2022-10-16]. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33292/1057/Zaostreno%202020-05_ESPAD%202019.pdf

¹²⁵ MACHOVÁ, Jitka, HAMANOVÁ, Jana. *Reprodukční zdraví v dospívání*. Jinočany: H&H, 2002. ISBN 80-86022-94-3.

¹²⁶ PONDĚLÍČKOVÁ – MAŠLOVÁ, Jaroslava. *Nezralá sexualita*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0008-3.

¹²⁷ NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. S. 45. ISBN 978-80-247-4042-3.

s užíváním návykových látek. Samotný brzký sexuální život je často důsledkem nestabilního rodinného prostředí a špatné finanční situace rodiny.¹²⁸ Významným faktorem je i psychosociální, ekonomická a biologická nezralost dětí, zejména pak nezralost pohlaví u dívek, kdy jsou reprodukční orgány nejcitlivější a je zvýšené riziko infekce a rakoviny děložního čípku.¹²⁹

Z mezinárodních studií o zdraví, životním stylu a jejich sociálních determinantech a korelátech v populaci 11, 13 a 15letých školáků (HBSC) vyplynulo, že pohlavní styk prožilo více než 20 % chlapců a 25 % dívek v devátých třídách základních škol.¹³⁰ Každá čtvrtá dívka a pátý chlapec tedy dle výzkumů pokoří legislativně danou hranici zákonného pohlavního styku dosažením 15. roku života.

4.3 Negativní jevy v oblasti psychosociálního vývoje

Mezi jevy v oblasti psychosociálního vývoje patří podle WHO maladaptace, poruchy chování, agrese, sociální fobie, sebepoškozování, suicidalita, delikvence a kriminalita mládeže.¹³¹

V současné době existuje mnoho subkultur, které jsou spojené s velmi specifickým stylem oblékání a líčení, ale především se sebepoškozováním (např. emo, gothic). Tyto subkultury jsou spojovány s vztahem ke smrti, s užíváním návykových látek, depresivním laděním a suicidálním chováním.¹³²

Velmi významnými jevy spojenými se sociální konformitou jsou **deviantní chování** a kriminalita mládeže. Páchání trestné činnosti je u adolescentů specifické; často ji páchají ve skupinách s dalšími spolupachateli, živelně a impulzivně bez předchozích příprav či vhodných nástrojů. Velmi významným

¹²⁸ KALMAN, Michal. *Národní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků: na základě mezinárodního výzkumu uskutečněného v roce 2010 v rámci mezinárodního projektu "Health behaviour in school-aged children: WHO collaborative cross-national study (HBSC)*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. S. 94. ISBN 978-80-244-2983-0.

¹²⁹ MACHOVÁ, Jitka a Dagmar KUBÁTOVÁ. *Výchova ke zdraví*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. S 176-177. ISBN 978-80-247-2715-8.

¹³⁰ KALMAN, Michal. *Národní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků: na základě mezinárodního výzkumu uskutečněného v roce 2010 v rámci mezinárodního projektu "Health behaviour in school-aged children: WHO collaborative cross-national study (HBSC)*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2983-0.

¹³¹ NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. S. 45. ISBN 978-80-247-4042-3.

¹³² NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. S. 49. ISBN 978-80-247-4042-3.

prvkem se stává užívání návykových látek; v řadě případů hraje velkou roli alkohol či nelegální návyková látka, která v jedinci vzbuzuje agresivitu.¹³³

Deviantní chování plní funkci v procesech sebepotvrzení, diferenciaci a dosahování autonomie; jedinec vyjadřuje nezávislost a opozici vůči dospělým a zároveň zkouší jejich reakce. Mnozí adolescenti poruší právní normy z důvodu navýšení sebevědomí, pochlebení před ostatními vrstevníky, ukázání své odvahy či z pouhé zvědavosti.¹³⁴

Příčiny deviantního chování popisují teoretické koncepce, které tvoří soustavu vědeckých názorů, logických tvrzení a metodologických přístupů.¹³⁵ Dle těchto teorií existuje určitý rys, vlastnost, která devianta předurčuje a podle této vlastnosti postupně vznikaly biologické, psychologické a sociální teorie, později ve 20. století multifaktorová pojetí. Teorií existuje nespočet, vzájemně se prolínají a navazují na sebe.¹³⁶ Pro účely diplomové práce se autorka zaměřuje převážně na sociologické aspekty.

Biologické teorie opírají svůj základ o předpoklad, že určitý tělesný typ či anomálie předurčuje deviantního jedince. Tyto teorie mají svůj zrod v 19. století a snaha vysvětlovat příčiny deviací biologicky je v současnosti většinou zpochybňována.¹³⁷ Příčiny sociálních deviací postavené na hledání odlišností psychologických rysů nebo struktury osobnosti popisují psychologické teorie. Teorie se zaměřovaly na strukturu osobnosti, inteligenci, styl kriminálního myšlení, kognici, sebekontrolu a celkovou psychiku člověka. Předpokládaly devianta jako osobu se slabším IQ, neznalou zákonů, která nedomýšlí následky svých činů.¹³⁸ Nemálo psychologů se opíralo o Freudovu psychoanalytickou teorii z počátku 20. století. Objevily se pokusy o první výklady deviací s oporou

¹³³ BONINO, S. a kol. *Adolescents and risk: Behaviors, functions, and protective factors*. Berlin: Springer-Verlag, 2005. ISBN: 88-470-0290-7

¹³⁴ BONINO, S. a kol. *Adolescents and risk: Behaviors, functions, and protective factors*. Berlin: Springer-Verlag, 2005. ISBN: 88-470-0290-7

¹³⁵ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. S. 55. ISBN 978-80-7598-554-5.

¹³⁶ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. S. 60. ISBN 978-80-7598-554-5.

¹³⁷ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. S. 61. ISBN 978-80-7598-554-5.

¹³⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. S. 28. ISBN 80-86898-73-3.

ve Freudových studiích ve spojení s vlivem výchovy na osobnost dítěte. Freud věřil, že nevhodná výchova může vést k poruchám osobnosti, které mohou vyústit v deviantní chování.¹³⁹ Problematiku sociální deviace u mladistvých zkoumal lékař August Aichhorn, jenž na základě psychoanalýzy zavedl pojem *latentní delikvence*. Podle něj má mladistvý delikvent predispozici, která ho vede k antisociálnímu chování. Mladistvý delikvent konkrétně vyžaduje uspokojení, které vnímá důležitěji než mezilidské vztahy a dokáže své tužby uspokojit nehledě na nezákonnost činu, tj. postrádá pocit provinění.¹⁴⁰ Další teorie příčin deviací se opírají o základ v socializaci jedince a jsou jimi sociologické teorie, kterých se chopila tzv. Chicagská škola na počátku 20. století. Sociologové Chicagské školy (Robert Ezra Park, Ernest Burges, Louis Wirth a další) hledali příčiny v sociální ekologii měst a realizovali výzkumy v městských čtvrtích, které podle nich vytvářejí vzorce kriminálního jednání. Výsledky těchto výzkumů ovlivnily pojetí sociálních deviací zejména v oblasti práva. Ve třicátých letech se zabývali vlivem důležitých sociálních procesů, výchovou, navazováním vztahů s vrstevníky a rodinným životem.¹⁴¹ Rodina je bezesporu jedním z nejvýznamnějších prostředí, v němž se dítě socializuje a kde dochází k přejímání základních vzorců chování. Později v období adolescence však vliv rodiny slábne a dostává se do popředí vliv vrstevnických skupin.¹⁴² Děti pocházející z nevyhovujících rodin se od svých vychovatelů učí a později navazují přátelství s deviantními jedinci. Z toho plyne, že jsou neustále vystaveni predelikventním vlivům. Deviantní chování je také posíleno v případě, kdy vychovatel přestává kontrolovat a formovat závadné chování adolescenta. O osvojení deviantního chování hovoří také teorie kulturního přenosu Edwina Sutherlanda, podle kterého se deviace osvojuje interakcí s jinými lidmi stejně jako konformita. Deviantní chování je zapříčiněno specifickými sociálními vztahy s vybranými skupinami lidí, kteří mají vyšší kriminální predispozice. V průběhu socializace se jedinci stávají konformními ke společnosti a stejně vzniká

¹³⁹ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 89. ISBN 80-7312-038-0.

¹⁴⁰ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 91. ISBN 80-7312-038-0.

¹⁴¹ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 98. ISBN 80-7312-038-0.

¹⁴² KRULICHOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. S. 74. ISBN 978-80-7387-860-3.

i deviantní chování. Pokud je člověk vystavován konformním a deviantním vlivům, jeden z nich bude silnější, přičemž v dětském věku či v adolescenci je jedinec nejsnáze ovlivnitelný. Vliv na deviantní chování má rovněž poměr mezi kontakty s devianty a nedevariantními osobami.¹⁴³ Příčinou deviantního chování dle Roberta Mertona může být i stav anomie, který vzniká nerovnováhou mezi společensky akceptovanými cíli a možnostmi jejich dosažení legální cestou. V období adolescence to může být například nemožnost pořídit si model telefonu, kteří vrstevníci běžně mají, z důvodu špatné finanční situace rodiny.¹⁴⁴

¹⁴³ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 98–99. ISBN 80-7312-038-0.

¹⁴⁴ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 103. ISBN 80-7312-038-0.

5 PRAKTICKÁ ČÁST

5.1 Cíle výzkumu

Praktická část diplomové práce je vypracována na základě studia relevantní odborné literatury, ze které autorka čerpala v teoretické části práce. Autorka si klade za hlavní cíl popsat a přiblížit aktuální otázky a problémy žáků druhého stupně základních škol v oblasti trávení volného času, členství v sociální skupině, kyberšikany, sociální konformity a rizikového chování. Autorka porovnála výsledky šetření mezi žáky 6.–7. tříd a 8.–9. tříd. a zároveň zdůraznila rozdíly mezi jednotlivými školami.

5.2 Použitá metoda výzkumu

K naplnění cíle praktické části autorka zvolila metodu výzkumného šetření v podobě kvalitativního výzkumu. Autorka ve spolupráci s vedoucím práce zrealizovali šetření na třech základních školách; Základní škola Zbůch, okres Plzeň-sever, příspěvková organizace, Základní škola Nehvizdy, okres Praha-východ a Základní škola a Mateřská škola, Praha 6, náměstí Svobody 2. Na ZŠ Zbůch bylo šetření provedeno online a na zbylých dvou školách osobně.

Autorka formulovala otázky na základě několika konzultací s vedoucím práce. Otázky související s užíváním návykových látek jsou inspirovány z již zmíněné studie *ESPAD*.

Respondenti byli o průběhu, anonymitě a účelu výzkumného šetření řádně poučeni a jejich souhlas byl potvrzen informativním souhlasem s účastí ve výzkumu a zpracováním osobních údajů. Získané údaje jsou důvěrné, respondenti odpovídali anonymně a pro naprosté zachování jejich soukromí nejsou jednotlivé odpovědi nikde zveřejněny.

Autorka ve spolupráci s vedoucím práce provedla v listopadu 2022 pilotní šetření v šesté a deváté třídě na ZŠ Nehvizdy, aby ověřila, že respondenti rozumí pokládaným otázkám a vědí, jak odpovídat. Na základě věcných poznámek respondentů přeformulovala, smazala či doplnila některé klíčové otázky. Kompletní znění pilotního šetření je uvedeno v příloze č. 1. Finální výzkumné

šetření bylo provedeno v prosinci 2022 a lednu 2023. Kompletní znění je uvedeno v příloze č. 2.

5.3 Základní soubor

Základním souborem jsou žáci druhého stupně základní školy.

Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 142 žáků, z nichž autorka vyřadila 2 responze žáků pražské ZŠ z důvodu jejich neadekvátnosti. V následujících odstavcích autorka pracuje se 140 odpověďmi. Celkem odpovědělo 62 žáků 6.–7. tříd a 78 žáků 8.–9. tříd, přičemž se základní soubor skládal ze 73 dívek a 67 chlapců. Žáci šestých a sedmých tříd odpovídají věkové skupině 11-13 let a žáci osmých a devátých tříd odpovídají věkové skupině 13-15 let.

Autorka rozdělila respondenty do dvou skupin podle tříd; 6.–7. třídy a 8.–9. třídy. Způsob rozdělení určila na základě konzultace s vedoucím práce, jenž má letité zkušenosti s výukou žáků druhého stupně na základní škole a z jeho zkušeností je toto rozdělení nejvhodnější z hlediska psychosociálního vývoje dětí.

V tabulce č. 2 je uveden poměr respondentů dle třídy a základní školy.

Tabulka 2: Složení zkoumaného souboru dle třídy a základní školy

	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6	Celkem
6.–7. třída	39	23	–	62
8.–9. třída	35	25	18	78
Celkem	74	48	18	140

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

5.4 Výsledky výzkumu

V následujících odstavcích jsou postupně zpracovány výsledky jednotlivých otázek, které autorka rozdělila do skupin podle jejich zaměření; *volný čas a mezilidské vztahy, skupinová identita a sociální konformita a užívání návykových a nenávykových látek.*

Odpovědi jsou zaznamenány v jednotlivých tabulkách (mimo otázky č. 8, 9, 15 a 19, které jsou vyhodnoceny pouze slovně). Tabulky zaznamenávají response podle třídy a základní školy, kterou konkrétní žák navštěvuje. V tabulkách je uveden počet žáků, kteří odpověď zaškrtnuli a v závorkách je jejich procentuální

vyjádření. Následuje slovní vyhodnocení odpovědí, kde autorka sumarizuje celkové výsledky dle tříd, které mezi sebou porovnává. Upozorňuje i na rozdíly mezi jednotlivými školami tam, kde jsou znatelné.

5.4.1 Volný čas a mezilidské vztahy

Otázky č. 3–7 se dotazují na způsob trávení volného času, inspiraci v druhých osobách a času tráveném ve virtuálním prostředí.

Otázka č. 3: *Co obvykle děláš ve svém volném čase (tedy čase mimo školu a doučování)?*

Respondenti měli zaškrtnout jednu či více možností a dostali volný prostor pro vlastní odpověď. Jednotlivé možnosti autorka zformulovala na základě odpovědí a poznatků respondentů z pilotního šetření. Jejich znění i vyhodnocení je uvedeno v tabulce č. 3.

Tabulka 3: Způsob trávení volného času

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Sleduji filmy, seriály nebo TV pořady	16 (41 %)	20 (87 %)	15 (42,9 %)	17 (68 %)	13 (72,2 %)
Čtu knihy	10 (25,6 %)	4 (17,4 %)	5 (14,3 %)	5 (20 %)	7 (38,9 %)
Poslouchám hudbu	20 (51,3 %)	12 (52,2 %)	16 (45,7 %)	19 (76 %)	13 (72,2 %)
Chodím na kroužky	21 (53,8 %)	18 (78,3 %)	12 (34,3 %)	5 (20 %)	9 (50 %)
Chodím ven s kamarády	18 (46,2 %)	15 (65,2 %)	17 (48,6 %)	12 (48 %)	13 (72,2 %)
Volám si či chatuji s kamarády	12 (30,8 %)	11 (47,8 %)	12 (34,3 %)	12 (48 %)	10 (55,6 %)
Hraju hry (na mobilu, PC, Playstationu...)	26 (66,7 %)	16 (69,6 %)	13 (37,1 %)	16 (64 %)	11 (61,1 %)
Něco jiného	5 (12,8 %)	6 (26,1 %)	5 (14,3 %)	5 (20 %)	6 (33,3 %)

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Většina žáků 6.–7. tříd uvedla, že ve volném čase **hraje hry ve virtuálním prostředí (67,7 %)**, o něco méně žáků navštěvuje kroužky (62,9 %), sleduje filmy, seriály nebo TV pořady (58 %), chodí ven s kamarády (53,2 %) a poslouchá hudbu (51,6 %). Méně žáků volá či chatuje s kamarády (37,1 %) a čte knihy (22,6 %). Jedenáct respondentů (17,7 %) doplnilo, že ve volném čase sportuje či hraje na hudební nástroj. Žáci 8.–9. tříd nejčastěji **poslouchají hudbu (61,5 %)**, sledují filmy, seriály nebo TV pořady (57,7 %), chodí ven

s kamarády (53,8 %) a hrají hry ve virtuálním prostředí (51,3 %). Méně než polovina žáků 8.–9. tříd volá či chatuje s kamarády (43,6 %). Ve srovnání s žáky 6.–7. tříd navštěvuje kroužky téměř dvakrát méně žáků (33,3 %) a **nejméně žáků čte knihy (21,8 %)**, stejně jako v 6.–7. třídách. Někteří respondenti (20,5 %) uvedli, že ve volném čase sportují, dělají domácí práce či hrají na hudební nástroj. Výsledky se významněji liší u žáků 8.–9. třídy ze ZŠ Praha 6, kdy jsou procenta prakticky u každé aktivity vyšší než u zbylých dvou základních škol.

Otázka č. 4: *S kým obvykle trávíš svůj volný čas (tedy čas mimo školu a doučování)?*

Respondenti měli zaškrtnout jednu či více možností a dostali prostor pro vlastní odpověď. Jednotlivé možnosti autorka zformulovala na základě odpovědí a poznatků respondentů z pilotního šetření. Jejich znění i vyhodnocení je uvedeno v tabulce č. 4.

Tabulka 4: S kým žáci tráví volný čas

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Převážně sám/sama	13 (33,3 %)	8 (34,8 %)	17 (48,6 %)	17 (68 %)	11 (61,1 %)
S rodinou	20 (51,3 %)	18 (78,3 %)	11 (31,4 %)	10 (40 %)	13 (72,2 %)
S kamarádem/ kamarádkou	20 (51,3 %)	18 (78,3 %)	3 (8,6 %)	11 (44 %)	8 (44,4 %)
S partou kamarádů	20 (51,3 %)	14 (60,9 %)	19 (54,3 %)	8 (32 %)	12 (66,7 %)
S domácím mazlíčkem (se psem, kočkou...)	15 (38,5 %)	7 (30,4 %)	10 (28,6 %)	7 (28 %)	7 (38,9 %)
S někým jiným	–	–	–	–	–

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Více než polovina žáků 6.–7. třídy uvedla, že tráví svůj volný čas s rodinou, s kamarádem/ kamarádkou (61,3 %) či s partou kamarádů (54,8 %), méně žáků převážně o samotě (38,7 %). V ZŠ Nehvizdy tráví volný čas s rodinou či s kamarádem/ kamarádkou o dvacet sedm procentních bodů více než na ZŠ Zbůch. Nejvíce respondentů 8.–9. tříd tráví volný čas převážně sám/a (57,7 %) a oproti žákům 6.–7. tříd také významně méně času s rodinou (43,6 %). Podobně jako u žáků 6.–7. tříd uvedla polovina respondentů, že tráví čas s partou kamarádů, méně pak s konkrétním kamarádem/ kamarádkou (28,2 %).

Na ZŠ Nehvizdy je nejvíce žáků 8.–9. tříd, kteří tráví čas o samotě (68 %), na ZŠ Praha 6 zaškrtno nejvíce respondentů čas s rodinou (72,2 %) a s partou kamarádů (66,7 %), čímž se výsledek významně liší od zbylých dvou základních škol.

Otázka č. 5: Kdo je pro tebe vzorem?

Respondenti měli označit na čtyřbodové škále (souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – nesouhlasím), jak moc se inspirují ve stylu oblékání, poslechu hudby a trávení volného času uvedenými osobami. V tabulce č. 5 jsou uvedena procenta žáků, kteří uvedli jednu z možností souhlasím/ spíše souhlasím, z čehož vypovídá, že je daná osoba/ inspiruje.

Tabulka 5: Inspirace druhými osobami

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Spolužák	21 (53,8 %)	8 (34,8 %)	10 (28,6 %)	2 (8 %)	7 (38,9 %)
Kamarád mimo třídu	26 (66,7 %)	5 (21,7 %)	20 (57,1 %)	7 (28 %)	12 (66,7 %)
Sourozenec	21 (53,8 %)	5 (21,7 %)	9 (25,7 %)	8 (32 %)	4 (22,2 %)
Rodič	33 (84,6 %)	17 (73,9 %)	20 (57,1 %)	14 (56 %)	12 (66,7 %)
Učitel	27 (69,2 %)	12 (52,2 %)	6 (17,1 %)	5 (20 %)	2 (11,1 %)
Známá osobnost	24 (61,5 %)	12 (52,2 %)	24 (68,6 %)	13 (52 %)	10 (55,6 %)
Influencer	19 (48,8 %)	7 (30,4 %)	13 (37,1 %)	10 (40 %)	12 (66,7 %)
Média obecně	15 (38,5 %)	4 (17,4 %)	12 (34,3 %)	5 (20 %)	8 (44,4 %)

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Dle výsledků výzkumného šetření se žáci **nejvíce inspirují svými rodiči**. Inspiruje se jimi **více žáků 6.–7. třídy (80,6 %) oproti žákům 8.–9. třídy (59 %)**. **Pro žáky 6.–7. třídy je častým vzorem učitel (62,9 %)**, který je naopak **nejméně častou inspirací pro žáky 8.–9. tříd (16,7 %)**. Dále žáky 6.–7. třídy inspiruje známá osobnost (58,1 %), kamarád mimo třídu (50 %), spolužák (46,8 %) a sourozenec či influencer (41,9 %). Pro žáky 8.–9. třídy je kromě rodičů největší inspirací známá osobnost (60,3 %), kamarád mimo třídu (50 %) či influencer (44,9 %). Nejnižší procento žáků 6.–7. tříd inspirují média obecně (30,6 %). Média jsou vzorem i pro méně žáků 8.–9. tříd (32,1 %), dále se méně inspirují u sourozenců (26,9 %) a spolužáků (24,4 %). Pouhých 8 % žáků 8.–9. třídy ZŠ Nehvizdy uvedlo, že je pro ně jejich spolužák vzorem.

Otázka č. 6 a otázka č. 7: Kolik času denně trávíš na mobilu, počítači, na iPadu a jiných zařízeních, tedy v takzvaném virtuálním prostředí ve všední den a o víkendu?

V otázkách č. 6 a č. 7 měli respondenti zaškrtnout jednu z nabízených časových možností. Autorka záměrně zkoumala zvlášť čas trávený ve virtuálním prostředí ve všední den (tabulka č. 6) a o víkendu (tabulka č. 7). Domnívá se totiž, že se tyto časy mohou významně lišit vzhledem ke školním a jiným povinnostem ve všední dny.

Tabulka 6: Čas strávený ve virtuálním prostředí ve všední den

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Méně než 1 hodinu	2 (5,1 %)	2 (8,7 %)	–	–	–
1-2 hodiny	7 (18 %)	5 (21,7 %)	4 (11,4 %)	–	4 (22,2 %)
2-3 hodiny	13 (33,3 %)	8 (34,8 %)	7 (20 %)	9 (36 %)	9 (50 %)
4-5 hodin	14 (35,9 %)	5 (21,7 %)	8 (22,9 %)	8 (32 %)	3 (16,8 %)
5 hodin a více	3 (7,7 %)	2 (8,7 %)	16 (45,7 %)	8 (32 %)	2 (5,8 %)
Bez odpovědi	–	1 (4,4 %)	–	–	–

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Tabulka 7: Čas strávený ve virtuálním prostředí o víkendu

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Méně než 1 hodinu	2 (5,1 %)	1 (4,4 %)	1 (2,8 %)	–	–
1-2 hodiny	7 (18 %)	1 (4,4 %)	3 (8,7 %)	1 (4 %)	–
2-3 hodiny	11 (28,2 %)	8 (34,8 %)	6 (17,1 %)	5 (20 %)	7 (38,9 %)
4-5 hodin	10 (25,6 %)	5 (21,6 %)	7 (20 %)	5 (20 %)	4 (22,2 %)
5 hodin a více	9 (23,1 %)	7 (30,4 %)	18 (51,4 %)	14 (40 %)	7 (38,9 %)
Bez odpovědi	–	1 (4,4 %)	–	–	–

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Žáci 6.–7. tříd tráví významnou část volného času ve virtuálním prostředí. Nejméně žáků uvedlo, že ve všední den tráví ve virtuálním prostředí méně než hodinu svého času (6,5 %), a o víkendu o ještě necelé dva procentní body méně. Nejvýše 2 hodiny ve všední den uvedlo 19,4 % žáků 6.–7. tříd, o víkendu 12,9 %. **Nejvíce respondentů tráví ve všední den ve virtuálním prostředí 2-3 hodiny (33,9 %), podobně i o víkendu (30,6 %).** Velmi znepokojujícím výsledkem se jeví vysoké procento žáků 6.–7. tříd, kteří svůj volný čas tráví

4-5 hodin denně ve virtuálním prostředí (30,6 %) a alespoň 5 hodin denně 8 % dotázaných, přičemž o víkendu dokonce o devatenáct procentních bodů více. Podle výsledků výzkumu tráví více času ve virtuálním prostředí žáci 8.–9. třídy. Žádný respondent neuvedl, že ve všední den tráví méně než 1 hodinu na mobilu a jiných zařízeních, o víkendech pouze 1 žák (1,3 %). Nejvýše 2 hodiny ve všední den uvedlo 10,3 % a o víkendu 5,1 %, Podobně jako žáci 6.–7. třídy zvolilo ve všední den variantu 2-3 hodiny denně (32,1 %), přičemž o víkendu o devět procentních bodů méně. Autorka zdůrazňuje, že **více než polovina respondentů z 8.–9. tříd tráví ve virtuálním prostředí alespoň 4 hodiny ve všední den a o víkendu se procento žáků ještě zvyšuje (70,5 %)**. V případě jednotlivých základních škol se procenta s přibývajícimi hodinami strávenými ve virtuálním prostředí zvyšují nejvýrazněji u žáků ZŠ Zbůch.

5.4.2 Konflikty a skupinová identita

Otázky číslo 8–16 jsou zaměřeny na kyberšikanu, vztah k vrstevníkům, skupinovou identitu, problematiku členství v partě a konformní chování.

Otázka č. 8: *Znáš osobně někoho, kdo je (nebo byl) obětí kyberšikany?*

Většina respondentů (119 žáků, tj. 85 %) nebyla nikdy svědkem kyberšikany ani ji sama nezažila. S kyberšikanou se setkala 6 žáků 6.–7. třídy, tj. 6,6 % (z nich 4 žáci ZŠ Nehvizdy a 2 žáci ZŠ Zbůch) a 15 žáků 8.–9. třídy, tj. 19,2 % (z nich 3 žáci ZŠ Praha 6, 5 žáků ZŠ Nehvizdy a 7 žáků ZŠ Zbůch).

Otázka č. 9: *Pokud jsi v předchozí otázce odpověděl/a ano, popiš: 1) Kdo šikanoval? 2) Kdo byla oběť? 3) Jak to probíhalo?*

Na tuto otázku odpovídali pouze respondenti, kteří se někdy s kyberšikanou setkali osobně. K zodpovězení této otázky dostali volný prostor. Z 21 respondentů, kteří se s kyberšikanou setkali, relevantně odpovědělo 10 z nich. Ostatní žáci pole vynechali či uvedli, že si situaci nepamatují nebo je pro ně kyberšikana příliš citlivé téma.

6.–7. třída

„Skoro celá třída mě šikanovala, vytvořili skupinu na sociálních sítích, kde mě pomlouvali.“ (ZŠ Nehvizdy)

„Kamaráda z jiného města šikanovali přes sociální sítě a hackovali mu účty kvůli jeho hubené postavě.“ (ZŠ Nehvizdy)

„Byla jsem obětí kyberšikany na internetu. Okomentovala jsem video na internetu, toho se chytla nějaká osoba, byla vůči mně velice toxická, tak jsem si ji zablokovala.“ (ZŠ Nehvizdy)

8.–9. třída

„Kamarádka o mně na internetu zveřejňovala pomluvy.“ (ZŠ Zbůch)

„Mé bývalé spolužačce posílal starší muž fotky svého přirození a vydíral ji.“ (ZŠ Zbůch)

„Mou kamarádku pomlouvala parta holek na internetu a nadávaly jí.“ (ZŠ Zbůch)

„Moje kamaráda z internetu byla šikanována svými spolužáky. Nevím, jak přesně to probíhalo, ale ukončila proto svůj život.“ (ZŠ Nehvizdy)

„Mou kamarádku šikanoval nějaký cizí člověk na internetu.“ (ZŠ Nehvizdy)

„Bývalá spolužačka vydírala bývalého spolužáka na internetu.“ (ZŠ Praha 6)

„Anonymní osoba šikanovala mou kamarádku na internetu.“ (ZŠ Praha 6)

Otázka č. 10: Porovnááš se se spolužáky či s kamarády?

Respondenti měli označit na čtyřbodové škále (souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – nesouhlasím), na kolik se porovnávají s kamarády například podle značky telefonu, oblečení, oblíbenosti v kolektivu apod. Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 8.

Tabulka 8: Porovnávání se s vrstevníky

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Porovnáám se hodně	2 (5,1 %)	–	8 (22,9 %)	1 (4 %)	3 (16,7 %)
Celkem se porovnáám	7 (17,9 %)	–	11 (31,4 %)	9 (36 %)	7 (38,8 %)
Zase tolik se neporovnáám	22 (56,5 %)	13 (56,5 %)	9 (25,7 %)	9 (36 %)	6 (33,4 %)
Neporovnáám	8 (20,5 %)	10 (43,5 %)	7 (20 %)	6 (24 %)	2 (11,1 %)

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Podle výsledků šetření se **s ostatními spolužáky méně srovnávají žáci 6.–7. tříd**. Z nich se porovnáá, tj. zaškrtno možnost „Porovnáám se hodně“ či „Celkem se porovnáám, celkem 11,5 %. Jednu z těchto možností uvedlo

62,9 % žáků 8.–9. tříd, přičemž se s ostatními srovnávají nejvíce žáci 8.–9. tříd ZŠ Zbůch (22,9 %).

Srovnávání se se spolužáky zcela vyloučilo 29 % žáků 6.–7. tříd a 19 % žáků 8.–9. tříd.

Otázka č. 11: *Pokud se se spolužáky či s kamarády vzájemně porovnáváte, vadí ti to?*

Respondenti měli označit jednu z možností „souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – nesouhlasím – neporovnáváme se“, podle toho, zda jim je nepříjemné, že se vzájemně porovnávají s vrstevníky. Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 9.

Tabulka 9: Vzájemné porovnávání se s vrstevníky

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Vadí mi to hodně	4 (10,2 %)	–	2 (5,7 %)	1 (4 %)	1 (5,6 %)
Celkem mi to vadí	8 (20,5 %)	6 (26,1 %)	6 (17,1 %)	3 (12 %)	5 (27,8 %)
Zase tolik mi to nevadí	6 (15,4 %)	9 (39,1 %)	11 (31,4 %)	9 (36 %)	4 (22,2 %)
Nevadí mi to	12 (30,8 %)	4 (17,4 %)	9 (25,7 %)	9 (36 %)	7 (38,9 %)
Neporovnáváme se	9 (23,1 %)	4 (17,4 %)	7 (20 %)	3 (12 %)	1 (5,6 %)

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Celkem 29 % žáků 6.–7. tříd vadí, že se vzájemně s kamarády či se spolužáky porovnávají, tj. zaškrtili možnosti „Souhlasím (vadí mi to hodně)“ (6,5 %) či „Spíše souhlasím (celkem mi to vadí)“ (22,5 %). Jednu z těchto možností uvedlo 23 % žáků 8.–9. tříd, tedy o něco méně, přičemž nejčastěji tak odpovídali žáci 8.–9. třídy ZŠ Zbůch (33,4 %). Vzájemné porovnávání se alespoň trochu vadí 24,2 % žáků 6.–7. tříd a 30,8 % žáků 8.–9. tříd. Nejvíce žáků z 6.–7. tříd (25,8 %) i z 8.–9. tříd (32,1 %) uvedlo, že jim vzájemné porovnávání se nevadí. Velká část žáků 6.–7. tříd (21 %) a 8.–9. tříd (14,1 %) se vůbec neporovnává.

Otázka č. 12: *Bavíš se někdy se spolužáky či s kamarády o sexu?*

Respondenti vybírali jednu z možností podle toho, zda se s vrstevníky baví o sexu. Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 10.

Tabulka 10: Konverzace s vrstevníky o sexu

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Nikdy	16 (41 %)	6 (26,1 %)	4 (11,4 %)	5 (20 %)	–
Ano, pouze zřídka	6 (15,4 %)	4 (17,4 %)	5 (14,3 %)	3 (12 %)	8 (47,1 %)
Ano, často	1 (2,6 %)	2 (8,7 %)	9 (25,7 %)	–	1 (5,9 %)
Velmi často, neustále	–	–	7 (20 %)	4 (16 %)	2 (11,8 %)
Pouze z legrace	16 (41 %)	11 (47,8 %)	10 (28,6 %)	13 (52 %)	6 (35,3 %)

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Respondenti nejčastěji uvádějí, že se o sexu baví pouze z legrace (43 % žáků 6.–7. tříd a 37,2 % žáků 8.–9. tříd), nejméně žáci 8.–9. třídy na ZŠ Zbůch (28,6 %). O sexu nikdy nekonverzuje 35,5 % žáků 6.–7. tříd, méně žáků 8.–9. tříd (11,5 %). Velmi často či neustále sex neprobírá žádný z žáků 6.–7. třídy a 16,7 % žáků 8.–9. třídy. Pouze zřídka nebo často toto téma probírá 21 % žáků 6.–7. třídy a poměrně více žáků 8.–9. třídy (33,3 %).

Otázka č. 13: *Je pro tebe bavit se o sexu nepříjemné? Cítíš se trapně?*

Respondenti vybírali jednu z možností čtyřbodové škály (souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – nesouhlasím) podle toho, zda se při konverzaci o sexu cítí trapně. Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 11.

Tabulka 11: Emoce žáků při konverzaci o sexu

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Vadí mi to hodně	10 (25,6 %)	6 (26,1 %)	1 (2,9 %)	1 (4 %)	–
Celkem mi to vadí	10 (25,6 %)	2 (8,7 %)	–	3 (12 %)	–
Zase tolik mi to nevadí	8 (20,5 %)	9 (39,1 %)	14 (40 %)	7 (28 %)	5 (29,4 %)
Nevadí mi to	11 (28,2 %)	6 (26,1 %)	20 (57,1 %)	14 (56 %)	12 (70,6 %)

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Z výzkumu vyplývá, že **téma sexu vyvolává v žácích 6.–7. třídy negativnější emoce než u starších dětí**. Konverzace o sexu je velmi nebo zčásti nepříjemná pro 45,2 % žáků 6.–7. třídy, zatímco trapně se cítí pouhých 5,4 % žáků 8.–9. tříd. Sexuální témata výrazně nevadí žádnému žákovi pražské ZŠ.

Otázka č. 14: *Dostal/a jsi se někdy do sporu (do nepříjemné situace) kvůli tomu, že patříš do party? Pokud ano, tak s kým?*

Respondenti mohli zaškrtnout více možností podle toho, s kým se dostali do sporu kvůli členství v partě. Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 12.

Tabulka 12: Spory kvůli členství v partě

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Ne, nikdy	24 (61,5 %)	6 (26,1 %)	17 (48,6 %)	14 (56 %)	11 (61,1 %)
S kamarádem/ s kamarádkou	12 (30,8 %)	12 (52,2 %)	13 (37,1 %)	7 (28 %)	2 (11,1 %)
S jinou partou	5 (12,8 %)	6 (26,1 %)	5 (14,3 %)	3 (12 %)	4 (22,2 %)
S rodinou	1 (2,6 %)	2 (8,7 %)	4 (11,4 %)	6 (24 %)	2 (11,1 %)
Se sousedy	–	1 (4,34 %)	1 (2,9 %)	–	–
S učitelem	–	1 (4,34 %)	–	1 (4 %)	3 (16,7 %)
S policií	–	3 (13 %)	–	–	2 (11,1 %)
S někým jiným	1 (2,6 %)	1 (4,34 %)	–	1 (4 %)	–

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Necelá polovina respondentů (68 žáků, tj. 48,6 %) se nikdy nedostala s kýmkoliv do sporu kvůli členství v partě. Nejčastěji se s nepříjemnými situacemi setkali žáci 6.–7. třídy ZŠ Nehvizdy (73,9 %). Nejvíce žáků 6.–7. tříd uvedlo, že se dostalo do sporu s kamarádem/ kamarádkou (38,7 %), o deset procentních bodů méně pak žáci 8.–9. tříd. S jinou partou zažilo nepříjemnou situaci 17,7 % žáků 6.–7. tříd, s rodinou 4,8 %, se sousedy či s učitelem 1,6 %, s policií 4,8 % a s bývalou spolužačkou 3,2 %. Do sporu s jinou partou se dostalo 15,4 % žáků 8.–9. tříd stejně jako s rodinou, 1,3 % se sousedy či se spolužačkou, 5,1 % s učitelem a 2,6 % s policií.

Otázka č. 15: *Pokud jsi se někdy dostala do sporu kvůli tomu, že patříš do party, situaci blíže popiš.*

Na tuto otázku odpovídali pouze respondenti, kteří se někdy dostali do sporu kvůli členství v partě. K zodpovězení této otázky dostali volný prostor. Ze 72 respondentů relevantně odpovědělo 22 z nich. Ostatní žáci pole vynechali, vyplnili nečitelně či uvedli, že si situaci nepamatují nebo je pro ně toto téma citlivé.

6.–7. třída

„Když jedna něco udělá, tak si všichni myslí, že ta druhá taky.“ (ZŠ Zbůch)

„Měla jsem s kamarádkami partu, ale mezitím jsem zapadala do party kluků. Holky se nejprve naštvaly, ale pak to pochopily a dále to neřešily.“ (ZŠ Zbůch)

„Chodím na kroužek, kde máme společnou partu se spolužačkou, kterou skoro nikdo nemá rád. Již několikrát jsem kvůli tomu dostala do sporu se svými kamarádkami ze třídy.“ (ZŠ Zbůch)

„Dostal jsem se do sporu s rodiči, když jsem se přidal do jedné party.“ (ZŠ Zbůch)

„Rodiče mi zakazují, abych se kamarádil se svou partou.“ 2x (ZŠ Nehvizdy)

„Parta mě donutila zavolat učitelce, potom jsem se ale omluvila.“ (ZŠ Nehvizdy)

„Kamarád se dostal do sporu s městskou policií kvůli grafity.“ 3x (ZŠ Nehvizdy)

„Měli jsme spor s jinou partou kvůli území bunkrů. Dělalí nám naschvály a ničili nám ho.“ (ZŠ Nehvizdy)

„Bývalá spolužačka neustále mluvila o svých virtuálních kamarádech. Má kamarádka jí řekla, ať si všímá lidí okolo, a ne pouze virtuálních kamarádů. Ta spolužačka druhý den ve škole všechny přesvědčovala, aby se s mou kamarádkou nikdo nebavil. Já se s ní bavila dál, protože se mi tohle chování nelíbí, nepletu se do cizích konfliktů.“ (ZŠ Nehvizdy)

8.–9. třída

„Kamarád si myslel, že už ho nemám ráda a chtěl, abych si vybrala mezi ním a mou partou.“ (ZŠ Zbůch)

„Kamarádi mi vyčítali, že se bavím s jinými spolužáky.“ (ZŠ Zbůch)

„Rodiče mi vyčítají, že jsem členkou špatné party.“ (ZŠ Zbůch)

„Dostala jsem se do sporu se spolužákem, jelikož nemá rád kamarády z mé party.“ (ZŠ Zbůch)

„Měla jsem partu, se kterou jsem trávila čas každý den, ale zapadla jsem i do jiné party, což má původní parta nesnesla a pohádali jsme se kvůli tomu.“ (ZŠ Zbůch)

„Kamarád na mě začal žárlit a nadávat mi, protože jsem se bavila s lidmi, které on neměl rád.“ (ZŠ Nehvizdy)

„Situaci nechci blíže popsat. Jen řeknu, že mi tím zničili psychiku.“ (ZŠ Nehvizdy)

„Nejčastěji se hádáme kvůli pomlouvání.“ (ZŠ Nehvizdy)

„Pár lidí nesouhlasilo s naším názorem a skončilo to rvačkou.“ (ZŠ Praha 6)

„Když jsem byl členem své party, tak se nás jiná parta snažila rozbít a vzít si naše členy, aby byl někdo z nás sám. Nepodařilo se jim to.“ (ZŠ Praha 6)

Otázka č. 16: Označ, s kterým chováním se ztotožňuješ a s kterým nikoliv.

Respondenti vybírali na čtyřbodové škále (souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – nesouhlasím). V tabulce č. 13 jsou uvedena procenta žáků, kteří uvedli jednu z možností souhlasím/ spíše souhlasím, čímž potvrzují, že se s tvrzeními ztotožňují.

Tabulka 13: Členství v partě

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Je důležité, aby se mým kamarádům líbil styl, jak se oblékám	13 (33,3 %)	5 (21,7 %)	11 (31,4 %)	7 (28 %)	6 (33,3 %)
Kdyby se někdo posmíval mému kamarádovi, zastal/a bych se ho	37 (94,9 %)	23 (100 %)	33 (94,3 %)	23 (92 %)	17 (94,4 %)
Když by šli ostatní za školu, přidal/a bych se	8 (20,5 %)	–	6 (17,1 %)	11 (44 %)	2 (11,1 %)
Lhal/a bych rodičům o tom, kam jdu, kdyby to kamarádi chtěli	8 (20,5 %)	4 (17,4 %)	14 (40 %)	8 (32 %)	4 (22,2 %)
Užil/a bych alkohol, abych zapadl/a do party	5 (12,8 %)	–	10 (28,6 %)	9 (36 %)	3 (16,7 %)
Kouřil/a bych, abych zapadl/a do party	6 (15,4 %)	–	7 (20 %)	8 (32 %)	1 (5,6 %)
Užil/a bych zakázanou drogu, abych zapadl/a do party	–	–	4 (11,4 %)	2 (8 %)	1 (5,6 %)
Udělal/a bych něco zakázaného, abych zapadl/a mezi ostatní	2 (5,1 %)	1 (4,3 %)	7 (20 %)	5 (20 %)	1 (5,6 %)

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Pro 29 % žáků 6.–7. tříd je důležité, aby se jejich kamarádům líbil styl, jak se oblékají, podobně pro žáky 8.–9. třídy (30,8 %). Většina respondentů by se zastala svého kamaráda, kdyby se mu ostatní posmívali. U žáků 6.–7. tříd 96,8 % a u 8.–9. tříd o tři procenta méně. V 6.–7. třídách ZŠ Nehvizdy dokonce všichni žáci. Za školu by pod nátlakem vrstevníků šlo 12,9 % žáků 6.–7. tříd, přičemž ze ZŠ Nehvizdy žádný, a 24,4 % žáků 8.–9. tříd, kde naopak ze ZŠ Nehvizdy nejvyšší procento (44 %). Celkem 19,4 % žáků 6.–7. tříd by lhalo rodičům o tom, kam jdou, kdyby to chtěli jejich kamarádi, žáků 8.–9. tříd ještě

více (33,3 %). Alkohol by kvůli členství v partě užilo 8,1 % žáků 6.–7. tříd, kouřilo by 9,7 % a nelegální drogu by neužil žádný z dotázaných. U žáků 8.–9. tříd se procento užití návykové látky zvyšuje; alkohol by pilo 28,2 % žáků, kouřilo by 20,5 % dotázaných a nelegální drogu by užilo 9 % žáků. Něco zakázaného by pro členství v partě udělalo 4,8 % žáků 6.–7. tříd a dokonce 16,7 % dotázaných z 8.–9. tříd.

5.4.3 Užívání návykových a nenávykových látek

Poslední skupinu tvoří otázky číslo 17–21, které se zaměřují na užívání návykových látek a látek, které svou chutí či strukturou návykové látky připomínají (např. nealkoholické pivo, elektronické cigarety bez nikotinu...), a na nátlak k užívání návykových látek ze strany vrstevníků.

Otázka č. 17: a otázka č. 18: *Zkusil/a jsi někdy v životě...? Užil/a jsi v posledním měsíci...?*

Respondenti v těchto otázkách odpovídali, zda v životě zkusili uvedené návykové i nenávykové látky (tabulka č. 14) a které z nich užíli v posledním měsíci (tabulka č. 15). Autorka se domnívá, že konzumace látek, které svou chutí a strukturou připomínají látky návykové (nealkoholické pivo, elektronické cigarety bez nikotinu), mohou v dětství vyvolávat touhu po obdobných látkách, které mají tyto „substituční“ látky připomínat. Z tohoto důvodu autorka do šetření zařadila i energetické nápoje, nealkoholické a ovocné pivo, elektronické cigarety bez nikotinu a legální psychoaktivní látku kratom.

Tabulka 14: Celoživotní prevalence užití návykových i nenávykových látek

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Energetické nápoje	25 (64,1 %)	18 (78,3 %)	31 (88,6 %)	22 (88 %)	15 (83,3 %)
Nealkoholické, ovocné pivo	34 (87,2 %)	22 (95,7 %)	34 (97,1 %)	25 (100 %)	16 (88,9 %)
Pivo, víno, sekt, šampaňské	15 (38,5 %)	16 (69,6 %)	35 (100 %)	24 (96 %)	15 (83,3 %)
Tvrký alkohol	7 (17,9 %)	2 (8,7 %)	23 (65,7 %)	20 (80 %)	6 (33,3 %)
Cigarety	8 (20,5 %)	–	15 (42,9 %)	13 (52 %)	5 (27,8 %)
Elektronické cigarety s nikotinem	8 (20,5 %)	2 (8,7 %)	19 (54,3 %)	18 (72 %)	8 (44,4 %)
Elektronické cigarety bez nikotinu	15 (38,5 %)	3 (13 %)	22 (62,9 %)	18 (72 %)	9 (50 %)
Žvýkáci, šňupací tabák	4 (10,3 %)	–	9 (25,7 %)	13 (52 %)	2 (11,1 %)
Kratom	1 (2,6 %)	1 (4,3 %)	6 (17,1 %)	3 (12 %)	2 (11,1 %)
Konopné látky	3 (7,7 %)	–	4 (11,4 %)	5 (20 %)	3 (16,7 %)
Zakázané drogy	–	–	3 (8,6 %)	1 (4 %)	–

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Tabulka 15: Užití návykových i nenávykových látek v posledním měsíci

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Energetické nápoje	15 (28,5 %)	3 (13 %)	23 (65,7 %)	10 (40 %)	9 (50 %)
Nealkoholické, ovocné pivo	15 (28,5 %)	8 (34,8 %)	21 (60 %)	9 (36 %)	6 (33,3 %)
Pivo, víno, sekt, šampaňské	10 (25,6 %)	5 (21,7 %)	19 (54,3 %)	14 (56 %)	7 (38,9 %)
Tvrký alkohol	3 (7,7 %)	–	10 (28,6 %)	9 (36 %)	2 (11,1 %)
Cigarety	3 (7,7 %)	–	8 (22,9 %)	3 (12 %)	3 (16,7 %)
Elektronické cigarety s nikotinem	3 (7,7 %)	–	10 (28,6 %)	11 (44 %)	4 (22,2 %)
Elektronické cigarety bez nikotinu	10 (25,6 %)	–	12 (34,3 %)	5 (20 %)	2 (11,1 %)
Žvýkáci, šňupací tabák	2 (5,1 %)	–	4 (11,4 %)	6 (24 %)	2 (11,1 %)
Kratom	1 (2,6 %)	–	4 (11,4 %)	–	1 (5,6 %)
Konopné látky	–	–	3 (8,6 %)	3 (12 %)	3 (16,7 %)
Zakázané drogy	–	–	3 (8,6 %)	1 (4 %)	–

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Celkem 69,3 % žáků 6.–7. tříd někdy v životě ochutnalo energetický nápoj, 29 % v posledních 30 dnech. Žáků 8.–9. tříd dokonce 87,2 %, v posledním měsíci 53,8 %. Konzumace energetických nápojů v jednotlivých ZŠ se příliš neliší. Nealkoholické či ovocné pivo konzumovalo 90,3 % žáků 6.–7. tříd, v posledním měsíci 37,1 %. V 8.–9. třídách vyzkoušelo nealkoholické pivo 96,2 % žáků,

v posledním měsíci 46,2 %. **Pivo, víno, sekt či šampaňské pila polovina žáků 6.–7. tříd**, méně na ZŠ Zbůch (38,5 %), v posledních 30 dnech 24,2 %. Uvedené **alkoholické nápoje konzumovalo 96,2 % žáků 8.–9. tříd**, méně na pražské ZŠ (83,3 %), v posledním měsíci 51,3 %. Tvrdý alkohol pilo 14,5 % žáků 6.–7. tříd, méně na ZŠ Nehvizdy (8,7 %), v posledních 30 dnech 4,8 %. Prevalence užití tvrdého alkoholu je u žáků 8.–9. tříd 62,8 %, méně na pražské ZŠ (33,3 %). V posledním měsíci tvrdý alkohol pilo 26,9 % žáků 8.–9. tříd. Tvrdý alkohol a další látky uvedené v tabulce v posledním měsíci nevyzkoušel žádný žák ZŠ Nehvizdy.

Cigarety kouřilo 12,9 % žáků 6.–7. třídy, přičemž žádný ze ZŠ Nehvizdy, v posledním měsíci 4,8 % stejně jako elektronických cigaret s nikotinem. Žáků 8.–9. tříd kouřilo 42,3 %, nejméně opět na pražské ZŠ (27,8 %). V posledních 30 dnech kouřilo 17,9 % žáků 8.–9. tříd. Elektronické cigarety s nikotinem kouřilo 16,1 % žáků 6.–7. tříd, méně ze ZŠ Nehvizdy (8,7 %) a 57,7 % žáků 8.–9. tříd, nejvíce na ZŠ Nehvizdy (72 %). V posledním měsíci kouřilo elektronickou cigaretu s nikotinem 32,1 % žáků 8.–9. tříd. Elektronické cigarety bez nikotinu užilo 29 % žáků 6.–7. tříd, na ZŠ Nehvizdy nejméně (13 %), žáků 8.–9. tříd dokonce 62,8 %, přičemž opět nejméně na pražské ZŠ (50 %). V posledních 30 dnech 16 % žáků 6.–7. tříd a 24,4 % žáků 8.–9. tříd. Jiné tabákové výrobky jako jsou žvýkáci a šňupací tabák užívají děti z tabákových výrobků nejméně; 6,5 % žáků 6.–7. třídy, žádný na ZŠ Nehvizdy a 30,8 % žáků 8.–9. tříd, naopak na ZŠ Nehvizdy nejvíce (52 %). V posledních 30 dnech užilo ostatní tabákové výrobky 3,2 % žáků 6.–7. tříd a 15,4 % žáků 8.–9. tříd.

Kratom užilo 3,2 % žáků 6.–7. tříd a 14,1 % žáků 8.–9. tříd, procentuálně stejně na všech základních školách. V posledních 30 dnech kratom vyzkoušelo 1,6 % žáků 6.–7. tříd a 6,4 % žáků 8.–9. tříd. Konopné látky jako marihuana či hašiš v životě užila 4 % žáků 6.–7. tříd, všichni déle než před měsícem a o jedenáct procentních bodů více žáků 8.–9. tříd. Je viditelný nepatrný procentuální rozdíl mezi jednotlivými základními školami. Nelegální drogy jako kokain, extázi, heroin, pervitin a LSD neužil žádný žák 6.–7. třídy a 4 žáci 8.–9. třídy některou z drog užili (5,1 %), z toho 3 žáci ZŠ Zbůch (8,6 %) a 1 žák ZŠ Nehvizdy (4 %), všichni za poslední měsíc.

Otázka č. 19: *Uved', jaký alkohol jsi konzumoval/a při poslední příležitosti a kolik ho bylo.*

Respondenti dostali volný prostor k odpovědím. Alkoholický nápoj v životě okusilo 75 % všech dotázaných, tj. 105 žáků. Na tuto otázku relevantně odpovědělo 52 žáků, ostatní neodpověděli vůbec či uvedli, že si množství nepamatuji.

6.–7. třída

Čtyři žáci ZŠ Zbůch uvedli, že při poslední příležitosti ochutnali alkohol od člena rodiny, tři žáci vypili láhev piva, dva žáci nejvýše dvě sklenice vína či šampaňského a jiní tři žáci vypili panák tvrdého alkoholu. Na ZŠ Nehvizdy uvedli dva žáci láhev piva, jiný žák vypil alkoholický koktejl a jeden z žáků odpověděl slovy: „Naposledy jsem vypil kapku vína od rodičů. Rodiče mi často nabízejí alkohol, i když jsem proti, ale říkají, že to ničemu nevadí.“

8.–9. třída

Šest žáků ZŠ Zbůch při poslední příležitosti ochutnalo alkohol od člena rodiny, tři žáci vypili láhev piva, další dva pár sklenic šampaňského, pět žáků nejvýše tři panáky tvrdého alkoholu a jiný více než deset panáků. Jeden z dotázaných uvedl: „Byla jsem opilá a moc si to nepamatuji, ale vím, že jsem měla Fernet, vodku, rum, víno, whisky, vaječný koňak, gin a Becherovku.“ Tři žáci ZŠ Nehvizdy vypili láhev piva, z nichž jeden sklenici vína k tomu, pět žáků nejvýše dvě sklenice vína či šampaňského, jeden dotázaný láhev vína a pět žáků nanejvýš tři panáky tvrdého alkoholu. Jeden z žáků uvedl sklenici vína a tři panáky tvrdého alkoholu a jiný šest panáků. Dále mezi odpověďmi zaznělo: „Vypil jsem 4 piva, $\frac{3}{4}$ láhve vína, $\frac{1}{2}$ rumu a panák Alpy.“ Čtyři žáci pražské ZŠ vypili láhev piva, z nichž jeden s panákem tvrdého alkoholu, dva dotázaní vypili nejvýše dvě sklenice vína či šampaňského, jeden žák několik loků vodky a jiný pět alkoholických koktejlů.

Otázka č. 20: *S kým konzumuješ alkohol?*

Respondenti měli vybrat jednu z nabízených odpovědí podle toho, s kým konzumují alkohol. Na tuto otázku odpovědělo 98 žáků, tj. 70 % všech

respondentů. Ostatní alkohol nikdy nekonzumovali nebo otázku z neznámých důvodů vynechali. Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 16.

Tabulka 16: S kým žáci konzumují alkohol

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Převážně sám/ sama	–	–	–	2 (25 %)	–
Někdy sám/ sama, někdy s někým	2 (5,1 %)	–	5 (14,3 %)	4 (16 %)	1 (5,6 %)
Vždy s kamarády	5 (12,8 %)	–	8 (22,9 %)	3 (12 %)	5 (27,8 %)
Ochutnávám od rodičů	10 (25,6 %)	14 (60,9 %)	12 (34,3 %)	10 (40 %)	7 (38,9 %)
S někým jiným	–	–	6 (17,1 %)	3 (12 %)	1 (5,6 %)

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Nejvíce žáků 6.–7. třídy ochutnává alkohol od rodičů (38,7 %), přičemž jinou odpověď neoznačil žádný z žáků ZŠ Nehvizdy. Alkohol od rodičů ochutnává téměř shodné procento žáků 8.–9. tříd (37,2 %). Vždy s kamarády alkohol pije 8,1 % žáků 6.–7. tříd a 20,5 % žáků 8.–9. tříd. Někdy sama/ někdy s někým pije 3,2 % dotázaných žáků 6.–7. tříd a 12,8 % žáků 8.–9. tříd. Žádný žák 6.–7. tříd nepije alkohol převážně o samotě a v 8.–9. třídách 2,6 % žáků. Ostatní žáci 8.–9. tříd (12,8 %) uvedli, že alkohol pijí pouze se členem rodiny či někdy členem rodiny a jindy s kamarády.

Otázka č. 21: *Nabádají tě někdy vrstevníci k tomu, abys užil/a tyto návykové látky?*

Respondenti u každé návykové látky vybírali na čtyřbodové škále (souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – nesouhlasím), podle toho, zda je vrstevníci nabádají k jejich užití. V tabulce č. 17 jsou uvedena procenta žáků, kteří uvedli jednu z možností souhlasím/ spíše souhlasím, čímž nátlak ze strany vrstevníků potvrzují.

Tabulka 17: Vrstevnický nátlak ke konzumaci návykových látek

	6.–7. třída		8.–9. třída		
	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Zbůch	ZŠ Nehvizdy	ZŠ Praha 6
Alkohol	1 (2,6 %)	–	9 (25,7 %)	6 (24 %)	6 (33,3 %)
Cigarety nebo elektronické cigarety s nikotinem	1 (2,6 %)	1 (4,3 %)	11 (31,4 %)	5 (20 %)	9 (50 %)
Žvýkáci nebo šňupací tabák	2 (5,1 %)	1 (4,3 %)	2 (5,7 %)	5 (20 %)	4 (22,2 %)
Konopné látky	1 (2,6 %)	–	2 (5,7 %)	2 (8 %)	1 (5,6 %)
Zakázané drogy	1 (2,6 %)	–	2 (5,7 %)	1 (4 %)	–

Zdroj: Autorka na základě vlastního výzkumného šetření

Z výsledků šetření vyplývá, že žáci 6.–7. tříd cítí mnohem méně často nátlak ze strany vrstevníků ke konzumaci návykových látek než žáci 8.–9. tříd.

Stejně procento žáků 6.–7. tříd (1,6 %) zažívají nátlak k užití alkoholu, konopných látek a nelegálních drog. O něco častěji jsou nabádání ke kouření cigaret (3,2 %) a k užití žvýkáciho či šňupacího tabáku (4,8 %). U žáků 8.–9. tříd jsou procenta výrazně vyšší; 26,9 % žáků pocíťuje nátlak ke konzumaci alkoholu, 32,1 % ke kouření cigaret, přičemž na pražské ZŠ toto vnímá polovina žáků. K užití žvýkáciho či šňupacího tabáku je nabádáno 14,1 % žáků, nejméně na ZŠ Zbůch (5,7 %), k užití konopných látek 6,4 % a k nelegálním drogám 3,8 % žáků 8.–9. tříd, mezi nimiž není žádný žák pražské ZŠ.

DISKUZE

Hlavním cílem výzkumu bylo popsat a přiblížit aktuální otázky a problémy v oblasti trávení volného času, členství v sociální skupině, kyberšikany, sociální konformity a rizikového chování žáků druhého stupně základních škol a výsledky porovnat mezi žáky 6.–7. třídy a 8.–9. třídy.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že více než dvě třetiny žáků 6.–7. tříd tráví svůj volný čas hraním her ve virtuálním prostředí, přičemž se jedná o významnou část jejich volného času. Ve všední dny se kvůli školním a jiným povinnostem věnují aktivitám ve virtuálním prostředí méně než o víkendu, přičemž dvě třetiny žáků 8.–9. tříd v něm o víkendu tráví více než 4 hodiny denně. Tuto skutečnost autorka považuje za alarmující, jelikož je v tomto období jedinec vystaven velmi výrazným psychickým i fyzickým změnám, hledá své místo ve společnosti a z hlediska jeho vývoje je velmi důležité, aby navazoval vztahy se svými vrstevníky, od nichž očekává přijetí a podporu.¹⁴⁵ Ve virtuálním prostředí vznikají specifické vztahy, které s sebou nesou velká rizika například v oblasti kyberšikany, kterou zažil každý pátý dotazovaný žák 8.–9. třídy, přičemž jednu žákyni kyberšikana dovedla k sebevraždě. Žáci 6.–7. tříd většinou tráví svůj volný čas s rodinou či s kamarády. Adolescenti v tomto věku začínají být kritičtí vůči svému okolí, zejména k rodičům a autoritám, což se projevilo i ve výsledcích výzkumu; starší žáci tráví s rodiči podstatně méně času a rodiče je již tolik neinspirují. Vzorem je pro ně často známá osobnost či jejich vrstevník. Většina žáků 8.–9. tříd se s ostatními vrstevníky srovnává, dokonce výrazně více než mladší žáci, kterým ale více vadí vzájemné porovnávání se podle značky mobilu, oblečení či vkusu mezi sebou. Z výzkumu také vyplývá, že téma sexu vyvolává v žácích 6.–7. třídy negativnější emoce než u starších dětí. Mladší žáci se o sexuálních tématech baví spíše z legrace a není jim to komfortní, naopak starším žákům tato konverzace zpravidla nevadí.

Spory, které vznikají mezi vrstevníky na základě členství v partě vyplývají především ze žárlivosti na jiné členy, z nátlaku ze strany vrstevníků či

¹⁴⁵ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. S. 25–27. ISBN 80-7312-038-0.

neschválení party rodiči. K nátlaku jsou náchylnější starší žáci; nechají se snadněji přesvědčit ke konzumaci nelegálních látek, aby zapadli do party, snadněji by udělali něco nelegálního či se postavili autoritě. Starší žáci také vrstevnický nátlak pocítují mnohem častěji než mladší žáci. Konformita nepochybně hraje roli v užívání návykových látek u mladších i starších žáků, alkoholický nápoj v životě okusily tři čtvrtiny všech dotázaných, přičemž nejčastěji pijí pivo a víno. Starší žáci více kouří jak klasické cigarety, tak elektronické cigarety s nikotinem. Velmi oblíbené jsou i elektronické cigarety bez nikotinu, a to i u mladších žáků. Minimum žáků v životě užilo nelegální drogu. Polovina mladších i starších žáků ochutnává alkohol od rodičů či pije alkohol se členem rodiny, navíc je z odpovědí patrné, že rodiče dětem v ochutnávání, popřípadě k mírné konzumaci alkoholu většinou nebrání.

Během realizace a vyhodnocování výzkumného šetření autorka shledala možné limity, které mohly výsledky šetření ovlivnit. Před samotným výzkumným šetřením bylo realizováno pilotní šetření za účelem zjištění nedostatků, i přesto ale nelze nedostatky vyloučit. Odpovědi mohla ovlivnit délka dotazníku; někteří žáci se u posledních otázek nemuseli zcela soustředit. Zároveň není vyloučené, že všichni respondenti rozuměli veškerým uvedeným pojmům (například z výsledků vyplynulo, že si určité procento žáků nesprávně vyložilo termín *kybersíkana*). Nedostatek je spatřován i v nerovnoměrnosti rozložení respondentů mezi jednotlivými školami; před samotným šetřením byl vyžadován informativní souhlas o účasti v šetření, který všichni žáci nedodali. Autorka tudíž nepracovala se všemi původně zamýšlenými respondenty. Limity můžeme přirozeně shledat i na straně zkoumaného souboru; některé otázky šetření jsou velmi citlivé a žáci proto nemuseli odpovídat pravdivě. Na jiné otázky nemuseli umět odpovědět, tak zaškrtnuli náhodnou možnost. Naopak někteří pravděpodobně své odpovědi zveličovali (zejména v oblasti užívání návykových látek) většinou za účelem obdivu u vrstevníků. Je nepochybné, že vliv mohlo mít i aktuální naladění, zdravotní stav, únava či vnější vlivy.

I přes tyto limity byl cíl výzkumného šetření naplněn a autorka prostřednictvím detailního vyhodnocení otázek popsala a přiblížila aktuální problémy související se sociální konformitou dospívajících.

ZÁVĚR

Absolventská práce se zabývala problematikou sociální konformity v období dospívání a jejími riziky. Na základě studia relevantní literatury a realizaci výzkumného šetření byly naplněny vytyčené cíle. Autorka v práci popsala specifika psychosociálního vývoje a hledání identity v období adolescence a identifikovala rizika konformního chování ve vrstevnické skupině. Provedením výzkumného šetření přiblížil aktuální otázky a problémy žáků druhého stupně základních škol v oblasti trávení volného času, členství v sociální skupině a rizikového chování.

Specifika psychosociálního vývoje v období adolescence spočívají ve velmi podstatných psychických i fyzických změnách; adolescent si začíná uvědomovat odlišnost od ostatních a odpošťuje se od formálních autorit. V určitém věku přestávají být primárním vzorem jeho rodiče a začne hledat inspiraci ve členech vrstevnické skupiny, v nichž se snaží nalézt vlastní identitu. Členství ve skupině je často spojeno s „náklady“, jelikož skupinové potřeby nemusí být v souladu s potřebami adolescenta. Jedinec se proto dostává do nepříjemné pozice a skupina od něj očekává přizpůsobení se jejich normám. V období adolescence je jedinec k nátlaku nejnáchylnější; nechá se snadněji přesvědčit k chování, které odporuje jeho vlastním hodnotám. Zároveň se ocitá pod nátlakem častěji než v jiných obdobích života. Určitá míra konformního chování je přirozená, v určitých případech s sebou ale nese významná rizika; dospívající jedinec bude slepě následovat rozhodnutí skupiny a podílet se na šikaně druhých. Bude se chovat rizikově; chodit za školu, lhát, konzumovat návykové látky, aby byl v očích druhých obdivován, experimentovat v sexuální oblasti a v krajních případech se uchýlí k páchání kriminality.

V současné době se velká část dospívající populace také potýká s až nezdravě pozitivním vztahem k virtuálnímu prostředí, v němž denně tráví několik hodin svého volného času. Ve virtuálním prostředí sice vznikají určité společenské vztahy, nicméně zdaleka neplní stejnou funkci jako v prostředí reálném. Vztahy mezi členy vrstevnické skupiny jsou velmi specifické. Adolescenti často žárlí jeden na druhého a vzájemně si brání v navazování vztahů s jinými skupinami;

existuje mezi nimi určitá míra rivality. V případě, že se člen party přátelí s jedincem, kterého parta neschvaluje, bývá ze skupiny vyloučen.

Významným problémem v období adolescence je rovněž konzumace návykových látek před dosažením zletilosti. I několik let před tímto milníkem má zkušenost s alkoholem většina dospívajících. Do popředí se rovněž dostává i kouření elektronických cigaret, což autorka považuje za velmi nebezpečné vzhledem k neutrálnosti jejich chuti, čímž se stávají oblíbené mezi adolescenty.

Hlavní i dílčí cíle diplomové práce byly naplněny, avšak stále je zde prostor pro další zpracování tématu. Dle autorčina názoru by bylo vhodné dále rozšiřovat výběrový soubor a dbát na jeho komplexnější strukturu. Pro další zpracování se nabízí provést výzkum ve vyloučených lokalitách či na venkově a výsledky porovnat s odpověďmi žáků ze základních škol ve velkých městech.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH PRAMENŮ INFORMACÍ

Tištěné publikace

1. BONINO, S. a kol. *Adolescents and risk: Behaviors, functions, and protective factors*. Berlin: Springer-Verlag, 2005. ISBN: 88-470-0290-7
2. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-73-3.
3. DUBSKÝ, Josef a URBAN, Lukáš. 2008. *Sociální deviace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-133-5.
4. DUFFKOVÁ, Jana, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ. *Sociologie životního stylu*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2007. ISBN 978-80-7251-266-9.
5. ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Přeložil Jiří ŠIMEK. Praha: Portál, 2015. S. 39. ISBN 978-80-262-0786-3.
6. GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5.
7. HUBINKOVÁ, Zuzana. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3., aktualizované, doplněné a přepracované vydání. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1593-3.
8. JANDA, Miroslav a APAČOVÁ, Petra. *Aktuální problematika Agresivita a šikana na základní škole*. Masarykova universita v Brně, 2009.
9. JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
10. JANOŠOVÁ, Pavlína, Lenka KOLLEROVÁ, Kateřina ZÁBRODSKÁ, Jiří KRESSA a Mária DĚDOVÁ. *Psychologie školní šikany*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2992-3.
11. JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

12. LE BON, Gustave. *Psychologie davu*. Vydání čtvrté, v Portále první, revidované. Přeložil Ladislav HOFMAN, přeložil Zdeněk ULLRICH. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1028-3.
13. KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4.
14. KRULICHOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3.
15. MACEK, P. *Identita jako proces: vývojový přístup a styly sebedefinování*. In SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.
16. MACHOVÁ, Jitka, HAMANOVÁ, Jana. *Reprodukční zdraví v dospívání*. Jinočany: H&H, 2002. ISBN 80-86022-94-3.
17. SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: sociologické, psychologické a pedagogické aspekty*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2017. ISBN 978-80-7509-498-8.
18. MACEK, P. *Kde končí dospívání a kde začíná dospělost?* In SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014.
19. MACEK, P. *Psychologický výzkum identity: vyčerpané, nebo nevyčerpané téma?* In SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.
20. MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5309-6.
21. MACHOVÁ, Jitka a Dagmar KUBÁTOVÁ. *Výchova ke zdraví*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2715-8.
22. MUNKOVÁ, Gabriela. 2001. *Sociální deviace: (přehled sociologických teorií)*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 8024602792.
23. NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák-Triton, 2020. ISBN 978-80-7553-842-0.
24. NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada, 2010. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2957-2.

25. NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-651-4.
26. PONDĚLÍČKOVÁ – MAŠLOVÁ, Jaroslava. *Nezralá sexualita*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0008-3.
27. SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: sociologické, psychologické a pedagogické aspekty*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2017. ISBN 978-80-7509-498-8.
28. SOBOTKOVÁ, Veronika., a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.
29. URBAN, Lukáš, Josef DUBSKÝ a kol. *Sociální patologie*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2011. ISBN 978-80-7251-361-1.

Internetové zdroje

1. DATABAZEKNIH.CZ. *Petr Macek*. [online]. © 2008-2023. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/petr-macek-28658>
2. DATABAZEKNIH.CZ. *Robert King Merton*. [online]. © 2008-2023. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/robert-king-merton-28880>
3. ERIKSON INSTITUTE. *Erik Erikson* [online]. © 2022. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://www.erikson.edu/about/history/erik-erikson/>
4. KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie 3. díl: Učebnice pro obor sociální činnost* [online]. Grada Publishing a.s., 2015. [cit. 2022-11-09]. ISBN 8024798808, 9788024798806. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=M0v7CgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA9&dq=sociáln%C3%AD+konformita&ots=WHPPrUmGcf3&sig=KO5CI5RBaLhHpO9UTj_E2VVNCIQ&redir_esc=y#v=onepage&q=sociáln%C3%AD%20konformita&f=false
5. NEŠPOR, R. Zdeněk. *Sociologická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav AV ČR, V.V.I. [cit. 2022-09-19]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Skupina_referenčn%C3%AD

Odborné články a studie

1. ARBEL, Reout, Laura PERRONE a Gayla MARGOLIN. *Adolescents' Daily Worries and Risky Behaviors: The Buffering Role of Support Seeking*. *Journal*

- of clinical child and adolescent psychology* [online]. England: Routledge, 2018, 47(6). [cit. 2022-09-04]. ISSN 1537-4416. Dostupné z: doi:10.1080/15374416.2016.1169536
2. ARNET, JJ. *Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties* [online]. *American Psychologist*. 2000;55(5). [cit. 2022-08-29]. Dostupné z: <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2F0003-066X.55.5.469>
 3. BERNDT, T. J. a K. KEFFE. *Friends' influence on adolescents' adjustment to school* [online]. *Child Dev*, 1995. [cit. 2022-08-16]. Dostupné z: <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8624.1995.tb00937>.
 4. COOPER, M. L., V. B. AGOCHA, & M. S. SHELDON. *A motivational perspective on risky behaviors: The role of personality and affect regulatory processes* [online]. *Journal of Personality*, 2000. 68. [cit. 2022-09-04]. Dostupné z: doi:10.1111/ 1467-6494.00126
 5. DEHUE, F., BOLMON, C. a T. VOLLINK. *Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception* [online]. *Cyber Psychology & Behavior*, 2008, 11. [cit. 2022-10-24]. Dostupné z: <https://www.liebertpub.com/doi/10.1089/cpb.2007.0008>
 6. ERIKSON, E.H. *Childhood and society*. 2. vydání, New York, NY: W. W. Norton, 1950/1963.
 7. ERIKSON, E. H. *Identity, youth and crisis*. New York, NY: W. W. Norton & Company, 1968/1994. ISBN 0 571 097154.
 8. ERIKSON, E. H., J. M. Erikson, & Kivnick, H. Q. *Vital involvement in old age: The experience of old age in our time*. New York, NY: W. W. Norton & Company. 1986.
 9. GURIN, P. a H. MARKUS. *Group identity: The psychological mechanisms of durable salience* [online]. *Revue Internationale de Psychologie Sociale*, 1988. [cit. 2022-08-15]. Dostupné z: <https://psycnet.apa.org/record/1991-33089-001>
 10. JELÍNEK, Martin a kol. *Výzkumná studie: vrstevnická konformita jako faktor rizikového chování mladistvých: struktura, zdroje a dopady*. Brno:

Psychologický ústav AV ČR. *Československá psychologie 2006*, ročník L, číslo 5. ISSN 0009-062X.

11. KALMAN, Michal. *Národní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků: na základě mezinárodního výzkumu uskutečněného v roce 2010 v rámci mezinárodního projektu "Health behaviour in school-aged children: WHO collaborative cross-national study (HBSC)*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. S. 94. ISBN 978-80-244-2983-0.
12. KEGAN, R. *The Evolving Self: Problem and Process in Human Development* [online]. *Harvard University Press, Cambridge, MA*, 1982. [cit. 2022-08-16]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=00cpEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR13&ots=tML94lqF9_&sig=bDTWvq7213Bd64UsLAHJctAV6Jl&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
13. KIM, Jun Won, Koun Seok LEE, Young Sik LEE, et al. *Factors associated with group bullying and psychopathology in elementary school students using child-welfare facilities*. *Neuropsychiatric disease and treatment* [online]. *ALBANY: Dove Medical Press*, 2015, 11. [cit. 2022-09-22]. ISSN 1176-6328. Dostupné z: doi:10.2147/NDT.S76105
14. KIVNICK, H. Q., & Wells, C. K. *Untapped richness in Erik H. Erikson's rootstock* [online]. *The Gerontologist*, 2013. [cit. 2022-08-15]. Dostupné z: doi:10.1093/geront/gnt123
15. KNIGHT, Zelda Gillian. *A proposed model of psychodynamic psychotherapy linked to Erik Erikson's eight stages of psychosocial development*. *Clinical psychology and psychotherapy* [online]. *England: Wiley Subscription Services*, 2017, 24(5). [cit. 2022-08-11]. ISSN 1063-3995. Dostupné z: doi:10.1002/cpp.2066
16. KOWALSKI, R.M. LIMBER, S.P. a P.W. AGATSON. *Cyber bullying: Bullying in the digital age* *Blackwell Publishing* [online]. 2008. [cit. 2022-10-24]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=ARKbrXsdOmYC&oi=fnd&pg=PA1&ots=RRrFJ1YoMW&sig=-t0puFPw9SZ0UytOHGbLf53rsfM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
17. LAUGESSEN, N., M. J. DUGAS, & W. M. BUKOWSKI. *Understanding adolescent worry: The application of a cognitive model* [online]. *Journal of*

- Abnormal Child Psychology*, 2003. 31. [cit. 2022-09-04]. Dostupné z: doi:10.1023/A:1021721332181
18. LODGE, J., & Frydenberg, E. (2005). *The Role of Peer Bystanders in School Bullying: Positive Steps toward Promoting Peaceful Schools. Theory Into Practice*, 44(4).
19. MACEK, P., J. MAREŠ, M. VALÁŠKOVÁ, S. JEŽEK. *Současný výzkum adolescentů: Východiska, soubor, metody*. In.: Macek, P., Smékal, V. (eds.): *Utváření a vývoj osobnosti*. Brno: Barrister & Principal, 2002.
20. MARCIA, J., & JOSSELSO, R. (2013). *Eriksonian personality research and its implications for psychotherapy* [online]. *Journal of Personality*, 81(6). [cit. 2022-08-15]. S. 617–629. Dostupné z: doi:10.1111/jopy.12014
21. MANZELLA, Julia. Are states winning the fight? *Evidence on the impact of state laws on bullying in schools. Economics of education review* [online]. *OXFORD: Elsevier*, 2018, 64. [cit. 2022-10-21]. ISSN 0272-7757. Dostupné z: doi:10.1016/j.econedurev.2018.02.00
22. MURIS, P., H. MERCKELBACH, & M. LUIJTEN. *The connection between cognitive development and specific fears and worries in normal children and children with below-average intellectual abilities: A preliminary study* [online]. *Behaviour Research and Therapy*, 2002. [cit. 2022-09-04]. Dostupné z: doi:10.1016/S0005-7967(00)00115-7
23. MENESINI, Ersilia a Christina SALMIVALLI. *Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions. Psychology, health & medicine* [online]. *ABINGDON: Taylor & Francis*, 2017, 22(sup1). [cit. 2022-10-24]. ISSN 1354-8506. Dostupné z: doi:10.1080/13548506.2017.1279740
24. NASH, SG, A. MCQUEEN, JH. BRAY. *Pathways to adolescent alcohol use: Family environment, peer influence, and parental expectations* [online]. *Journal of Adolescent Health*. 2004;37. [cit. 2022-08-29]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1054139X04004161>
25. Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti: *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019* [online]. 2020-11-12. [cit. 2022-

- 10-16]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/article/blog/evropska-skolni-studie-o-alkoholu-a-jinych-drogach-espad-2019/>
26. NEWMAN, Barbara M a Philip R NEWMAN. *Group identity and alienation: Giving the we its due. Journal of youth and adolescence* [online]. New York, NY: Springer, 2001, 30(5). [cit. 2022-08-15]. ISSN 0047-2891. Dostupné z: doi:10.1023/A:1010480003929
27. NEWMAN, B. M. a P. R. NEWMAN. *Development Through Life: A Psychosocial Approach*. [online]. Dorsey Press, Homewood, IL, 1975. [cit. 2022-08-15]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=ID2dDgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=_8VeTtRaSG&sig=hovUPrnbZKIm0oup2KEyZdduY5A&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
28. OTTAVIANI, C. a kol. *Physiological concomitants of perseverative cognition: A systematic review and meta-analysis* [online]. *Psychological Bulletin*, 2016. [cit. 2022-09-04]. Dostupné z: doi:10.1037/bul0000036
29. PICKHARDT, Carl. *Rebel With a Cause: Rebellion in Adolescence. Teenage rebellion plays an important part in adolescent growth*. [online]. Commonlit 2009. [cit. 2022-08-03]. Dostupné z: https://www.cbsd.org/cms/lib010/PA01916442/Centricity/Domain/2773/commonlit_rebel-with-a-cause-rebellion-in-adolescence_student.pdf
30. PROCHÁZKA, I. URBÁNEK, V. WEISS, P. *Koitalní debut. Československá psychologie*, 1996. 40 (2).
31. RIGBY, K., JOHNSON, B. *Student bystanders in Australian Schools* [online]. *Pastoral Care in Education*, 2005, 23. [cit. 2022-22-09]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.0264-3944.2005.00326.x>
32. SANTOR, DA, D. MESSERVEY, V. KUSUMAKAR. *Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual attitudes and substance abuse* [online]. *Journal of Youth and Adolescence*. 2000. [cit. 2022-08-29]. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1005152515264>

33. STEINBERG, L. *Risk taking in adolescence: What changes, and why?* [online]. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 2004. 1021. [cit. 2022-09-04]. Dostupné z: doi:10.1196/annals.1308.005
34. TAPPER, K., M.J. BOULTON. *Sex differences in levels of physical, verbal, and indirect aggression amongst primary school children and their associations with beliefs about aggression* *Aggressive Behavior* [online]. 30 (2004). [cit. 2022-10-24].
Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ab.20010>
35. URRRA CANALES, Miguel, Catalina ACOSTA OIDOR, Verónica SALAZAR BAENA a Edwin JAIME RUIZ. *Bullying. Description of the roles of victim, bully, peer group, school, family and society. International Journal of Sociology of Education* [online]. *Barcelona: Hipatia Press*, 2018, 7(3). [cit. 2022-09-22]. ISSN 2014-3575. Dostupné z: doi:10.17583/rise.2018.3547
36. YINGER, J. Milton. *Contraculture and Subculture. American sociological review* [online]. *American Sociological Association*, 1960, 25(5). [cit. 2022-08-11]. ISSN 0003-1224. Dostupné z: doi:10.2307/2090136

SEZNAM TABULEK

Seznam tabulek

Tabulka 1: Osm věků člověka	20
Tabulka 2: Složení zkoumaného souboru dle třídy a základní školy	42
Tabulka 3: Způsob trávení volného času	43
Tabulka 4: S kým žáci tráví volný čas	44
Tabulka 5: Inspirace druhými osobami.....	45
Tabulka 6: Čas strávený ve virtuálním prostředí ve všední den.....	46
Tabulka 7: Čas strávený ve virtuálním prostředí o víkendu.....	46
Tabulka 8: Porovnávání se s vrstevníky.....	48
Tabulka 9: Vzájemné porovnávání se s vrstevníky	49
Tabulka 10: Konverzace s vrstevníky o sexu	50
Tabulka 11: Emoce žáků při konverzaci o sexu	50
Tabulka 12: Spory kvůli členství v partě.....	51
Tabulka 13: Členství v partě.....	53
Tabulka 14: Celoživotní prevalence užití návykových i nenávykových látek	55
Tabulka 15: Užití návykových i nenávykových látek v posledním měsíci	55
Tabulka 16: S kým žáci konzumují alkohol	58
Tabulka 17: Vrstevnický nátlak ke konzumaci návykových látek.....	59

PŘÍLOHA

Příloha č. 1 – Pilotní výzkumné šetření

Sociální konformita v období dospívání

Milé žákyně, milí žáci,

ráda bych Vás poprosila o vyplnění tohoto dotazníku, který se týká životního stylu dospívajících. Je anonymní – nemusíte se nikde podepisovat a nikdo se nedozví, kdo dotazník vyplnil.

Proto Vás prosím, odpovídejte pravdivě a upřímně!

Instrukce:

Pozorně čtěte otázky. U otázek, kde je na výběr více odpovědí oznažených kolečkem, zaškrtnávejte **POUZE JEDNU ODPOVĚĎ**.

U otázek, kde je na výběr více odpovědí oznažených čtvercem, můžete zaškrtnout **VIČE ODPOVĚDÍ**.

Na některé otázky zkuste odpovědět vlastními slovy.

Moc děkuji za Vaši pomoc!

Lucie Korbelíková

1 Pohlaví

žena muž

2 Třída

6.-7. třída 8.-9. třída

3 Jak obvykle trávíš svůj volný čas? (čas mimo školu, kroužky a doučování)

4 S kým obvykle trávíš svůj volný čas? (čas mimo školu, kroužky a doučování)

5 Kdo je pro tebe inspirací?

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď v každém řádku podle toho, jak moc tě konkrétní osoba inspiruje (v oblékání, pastechu hudby, trávení volného času...)

	souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	nesouhlasím
spolužák	☐	☐	☐	☐
kamarád mimo třídu	☐	☐	☐	☐
sourozencec	☐	☐	☐	☐
rodič	☐	☐	☐	☐
učitel	☐	☐	☐	☐
známá osobnost (herec, zpěvák, sportovec...)	☐	☐	☐	☐
influencer	☐	☐	☐	☐
média obecně	☐	☐	☐	☐

6 Kolik času denně trávíš ve virtuálním prostředí (PC hry, sociální sítě, internet...) ve všední den?

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď podle toho, kolik času obvykle trávíš na počítači, na mobilu, na iPadu a jiných zařízeních ve všední den.

- méně než 1 hodinu 1-2 hodiny 2-3 hodiny 4-5 hodin 5 hodin a více

7 Kolik času denně trávíš ve virtuálním prostředí o víkendu?

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď podle toho, kolik času obvykle trávíš na počítači, na mobilu, na iPadu a jiných zařízeních o víkendu.

- méně než 1 hodinu 1-2 hodiny 2-3 hodiny 4-5 hodin 5 hodin a více

8 Znáš osobně někoho, kdo je / byl obětí kyberšikany?

- ano ne

9 Pokud ano, popiš: 1) kdo šikanoval, 2) kdo byla oběť, 3) jaký byl průběh.

Nápověda k otázce: Odpověz prosím na všechny 3 otázky vlastními slovy. Pokud jsi kyberšikanu tysám, ani nikdo z tvého okolí, nezažl, nemusíš odpovídat.

10 Porovnááš se se spolužáky či s kamarády?

Nápověda k otázce: Například podle značky mobilu, oblečení, oblíbenosti v kolektivu... Vyber jednu odpověď.

- souhlasím (porovnávám se hodně) spíše souhlasím (celkem se porovnávám) spíše nesouhlasím (zas tolik se neporovnávám) nesouhlasím (neporovnávám)

11 Pokud se se spolužáky či s kamarády vzájemně porovnáváte, vadí ti to?

- souhlasím (vadí mi to hodně) spíše souhlasím (celkem mi to vadí) spíše nesouhlasím (zase tolik mi to nevadí) nesouhlasím (nevadí mi to)

12 Bavíte se někdy se spolužáky či s kamarády o sexu?

- nikdy ano, pouze zřídka ano, často velmi často, neustále

13 Je pro tebe bavit se o sexu nepříjemné? Cítíš se trapně?

- souhlasím (vadí mi to hodně) spíše souhlasím (celkem mi to vadí) spíše nesouhlasím (zas tolik mi to nevadí) nesouhlasím (nevadí mi to)

14 Dostal/a jsi se někdy do konfliktu kvůli členství v partě? Pokud ano, tak s kým ?

Nápověda k otázce: Vyber jednu nebo více odpovědí podle toho, s kým jsi se dostal/a do konfliktu.

- ne, nikdy s jinou partou s rodinou se sousedy s učitelem s policií
 s někým jiným (napíš, s kým)

15 Pokud ano, o jaký šlo konflikt? Blíže ho popiš.

16 Označ, s kterým chováním se ztotožňuješ a s kterým nikoliv.

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď v každém řádku podle toho, zda s tvrzením souhlasíš.

	souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	nesouhlasím
Je důležité, aby se mým kamarádům líbil styl, kterým se oblékám.	☐	☐	☐	☐
Když by šli ostatní za školou, přidal/a bych se.	☐	☐	☐	☐
Lhal/a bych rodičům o tom, kam jdu, kdyby to kamarádi chtěli.	☐	☐	☐	☐
Užil/a bych alkohol, abych zapadla do party.	☐	☐	☐	☐
Kouřil/a bych, abych zapadl/a do party	☐	☐	☐	☐
Užil/a bych zakázanou drogu, abych zapadla do party.	☐	☐	☐	☐
Udělal/a bych i něco zakázaného, abych zapadla mezi ostatní.	☐	☐	☐	☐

17 Zkusil/a jsi někdy v životě...?

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď v každém řádku.

	ano	ne
pivo, víno, cider	☐	☐
tvrdý alkohol (vodka, rum, whisky, gin...)	☐	☐
cigarety, žvýkáci tabák, elektronické cigarety	☐	☐
konopné látky (marihuana, hašiš...)	☐	☐
zakázané drogy (kokain, extáze, heroin, pervitin, LSD...)	☐	☐

18 Užil/a jsi v posledním měsíci...?

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď v každém řádku.

	ano	ne
pivo, vino, cider	☐	☐
tvrdý alkohol (vodka, rum, whisky, gin...)	☐	☐
cigarety, žvýkací tabák, elektronické cigarety	☐	☐
konopné látky (marihuana, hašiš...)	☐	☐
zakázané drogy (kokain, extáze, heroin, pervitin, LSD...)	☐	☐

Otázky č. 19-21 se týkají konzumace alkoholu.

Pokud jsi nikdy alkohol nepil/a, přejdi rovnou k otázce číslo 22.

19 Uveď, jaký alkohol jsi konzumoval/a při poslední příležitosti a kolik ho bylo.

Nápověda k otázce: Uveď přibližné množství alkoholu, který jsi pil/a naposledy (počet sklenic / panáků / lahví). Příklad: 1 sklenice vína (tj. 0,2 litru), 1 láhev piva (tj. 0,5 litru), 2 velké panáky vodky.

20 Vypiješ obvykle více či méně alkoholu?

- více méně zhruba stejně

21 S kým konzumuješ alkohol?

- převážně sám/sama vždy s někým někdy sám/sama, někdy s někým

22 Nabádají tě někdy vrstevníci k tomu, abys užil/a tyto návykové látky?

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď v každém řádku podle toho, zda souhlasíš.

	souhlasím (velmi často, neustále)	spíše souhlasím (celkem často)	spíše nesouhlasím (pouze zřídka)	nesouhlasím (nikdy)
alkohol	☐	☐	☐	☐
cigarety, žvýkáci cigarety, elektronické cigarety	☐	☐	☐	☐
marihuana	☐	☐	☐	☐
zakázané drogy (kokain, extáze, heroin, pervitin, LSD...)	☐	☐	☐	☐

Příloha č. 2 – Finální výzkumné šetření

Sociální konformita v období dospívání

Milé žákyně, milí žáci,

ráda bych Vás poprosila o vyplnění tohoto dotazníku, který se týká životního stylu dospívajících. Je anonymní - nemusíte se nikde podepisovat a nikdo se nedozví, kdo dotazník vyplnil.

Proto Vás prosím, odpovídejte pravdivě a upřímně!

Instrukce:

Pozorně čtěte otázky. U otázek, kde je na výběr více odpovědí označených kolečkem, zaškrtněte **POUZE JEDNU ODPOVĚď**.

U otázek, kde je na výběr více odpovědí označených čtvercem, můžete zaškrtnout i **VÍCE ODPOVĚDÍ**.

Na některé otázky zkuste odpovědět vlastními slovy.

Odpovědi označte křížkem. Vyplnění dotazníku zabere zhruba 20 minut, je ale v pořádku, pokud to bude trvat o něco déle.

Moc děkuji za Vaši pomoc!

Lucie Korbelíková

1 Pohlaví

žena muž

2 Třída

6.-7. třída 8.-9. třída

3 Co obvykle děláš ve svém volném čase (tedy čase mimo školu a mimo doučování)?

Nápověda k otázce: Vyber jednu nebo i více odpovědí.

☐ sleduji filmy, seriály nebo TV pořady	☐ čtu knihy	☐ poslouchám hudbu	☐ chodím na kroužky
☐ chodím ven s kamarády	☐ volám si či chatuji s kamarády	☐ hraju hry (na mobilu, pc, playstationu...)	
☐ něco jiného (např., co dalšího děláš)	____		

4 S kým obvykle trávíš svůj volný čas? (čas mimo školu, kroužky a doučování)

Nápověda k otázce: Vyber jednu nebo více odpovědí.

- převážně sám/sama
 s rodinou
 s kamarádem/kamarádkou
 s partou kamarádů
 s domácím mazlíčkem (se psem, kočkou...)
- s někým jiným (napíš, s kým)

5 Kdo je pro tebe vzorem?

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď v každém řádku podle toho, jak moc tě konkrétní osoba inspijuje (v oblékání, paslechu hudby, trávení volného času...)

	souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	nesouhlasím
spolužák	☐	☐	☐	☐
kamarád mimo třídu	☐	☐	☐	☐
sourozence (pokud nemáš sourozence, nevyplňuj)	☐	☐	☐	☐
rodič	☐	☐	☐	☐
učitel	☐	☐	☐	☐
známá osobnost (herec, zpěvák, sportovec...)	☐	☐	☐	☐
influencer (YouTuber, TikToker...)	☐	☐	☐	☐
média obecně (televize, film, rozhlas...)	☐	☐	☐	☐

6 Kolik času denně trávíš na mobilu, počítači, na iPadu a jiných zařízeních, tedy v takzvaném virtuálním prostředí ve všední den?

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď podle toho, kolik času obvykle trávíš hraním PC her, na sociálních sítích, na internetu, chatováním atd. ve všední den.

- méně než 1 hodinu
 1-2 hodiny
 2-3 hodiny
 4-5 hodin
 5 hodin a více

7 Kolik času denně trávíš na mobilu, počítači, na iPadu a jiných zařízeních, tedy v takzvaném virtuálním prostředí o víkendu?

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď podle toho, kolik času obvykle trávíš hraním PC her, na sociálních sítích, na internetu, chatováním atd. o víkendu.

- méně než 1 hodinu
 1-2 hodiny
 2-3 hodiny
 4-5 hodin
 5 hodin a více

8 Znáš osobně někoho, kdo je (nebo byl) obětí kyberšikany?

- ano ne

9 Pokud jsi v předchozí otázce odpověděl/a ano, popiš: 1) Kdo šikanoval? 2) Kdo byla oběť? 3) Jak to probíhalo?

Nápověda k otázce: Odpověz prosím na všechny 3 otázky vlastními slovy. Pokud jsi kyberšikanu tysám, ani někdo z tvého okolí, nezažl, nemusíš odpovídat

10 Porovnáváš se se spolužáky či s kamarády?

Nápověda k otázce: Například podle značky mobilu, oblečení, oblíbenosti v kolektivu... Vyber jednu odpověď.

- souhlasím (porovnávám se hodně) spíše souhlasím (celkem se porovnávám) spíše nesouhlasím (zas tolik se neporovnávám) nesouhlasím (neporovnávám)

11 Pokud se se spolužáky či s kamarády vzájemně porovnáváte, vadí ti to?

- souhlasím (vadí mi to hodně) spíše souhlasím (celkem mi to vadí) spíše nesouhlasím (zas tolik mi to nevadí) nesouhlasím (nevadí mi to)
- neporovnáváme se

12 Bavíte se někdy se spolužáky či s kamarády o sexu?

- nikdy ano, pouze zřídka ano, často velmi často, neustále pouze z legrace

13 Je pro tebe bavit se o sexu nepříjemné? Cítíš se trapně?

- souhlasím (vadí mi to hodně) spíše souhlasím (celkem mi to vadí) spíše nesouhlasím (zas tolik mi to nevadí) nesouhlasím (nevadí mi to)

14 Dostal/a jsi se někdy do sporu (do nepříjemné situace) kvůli tomu, že patříš do party? Pokud ano, tak s kým ?

Nápověda k otázce: Vyber jednu nebo více odpovědí podle toho, s kým jsi se dostal/a do konfliktu.

- ne, nikdy
 s kamarádem/s kamarádkou
 s jinou partou
 s rodinou
 se sousedy
 s učitelem
 s policií
 s někým jiným (napíš, s kým)

15 Pokud jsi se někdy dostal/a do sporu kvůli tomu, že patříš do party, situaci blíže popiš.

Nápověda k otázce: Pokud jsi se do sporu kvůli tomu, že patříš do party, nikdy nedostal/a, tuto otázku přeskoč.

16 Označ, s kterým chováním se ztotožňuješ a s kterým nikoliv.

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď v každém řádku podle toho, zda s tvrzením souhlasíš.

	sohlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	nesouhlasím
Je důležité, aby se mým kamarádům líbil styl, kterým se oblekám.	☐	☐	☐	☐
Kdyby se někdo posmíval mému kamarádovi, zastal/a bych se ho.	☐	☐	☐	☐
Když by šli ostatní za školu, přidala bych se.	☐	☐	☐	☐
Lhal/a bych rodičům o tom, kam jdu, kdyby to kamarádi chtěli.	☐	☐	☐	☐
Užil/a bych alkohol, abych zapadla do party.	☐	☐	☐	☐
Kouřil/a bych, abych zapadl/a do party	☐	☐	☐	☐
Užil/a bych zakázanou drogu, abych zapadla do party.	☐	☐	☐	☐
Uděkala bych i něco zakázaného, abych zapadla mezi ostatní.	☐	☐	☐	☐

17 Zkusil/a jsi někdy v životě...?

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď v každém řádku.

	ano	ne
energetické nápoje	☐	☐
nealkoholické pivo, ovocné pivo	☐	☐
pivo, víno, sekt, nebo šampaňské	☐	☐
tvrdý alkohol (vodka, rum, whisky, gin...)	☐	☐
cigarety	☐	☐
elektronické cigarety s nikotínem (Iqos, Eifbar, Vapo...)	☐	☐
elektronické cigarety bez nikotínu (Eifbar...)	☐	☐
žvýkací nebo šňupací tabák	☐	☐
kratom	☐	☐
konopné látky (marihuana, hašiš...)	☐	☐
zakázané drogy (kokain, extáze, heroin, pervitin, LSD...)	☐	☐

18 Užil/a jsi v posledním měsíci...?

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď v každém řádku.

	ano	ne
energetické nápoje	☐	☐
nealkoholické pivo, ovocné pivo	☐	☐
pivo, víno, sekt, nebo šampaňské	☐	☐
tvrdý alkohol (vodka, rum, whisky, gin...)	☐	☐

cigarety	☐	☐
elektronické cigarety s nikotinem (Iqos, Elfbar, Vapo..)	☐	☐
elektronické cigarety bez nikotinu (Elfbar..)	☐	☐
žvýkací nebo šupací tabák	☐	☐
kratom	☐	☐
konopné látky (marihuana, hašiš..)	☐	☐
zakázané drogy (kokain, extáze, heroin, pervitin, LSD..)	☐	☐

Otázky č. 19 a 20 se týkají konzumace alkoholu.

Pokud jsi nikdy alkohol nepil/a, na tyto otázky neodpovídej a přejdi rovnou k otázce číslo 21.

19 Uveď, jaký alkohol jsi konzumoval/a při poslední příležitosti a kolik ho bylo.

Nápověda k otázce: Uveď přibližné množství alkoholu, který jsi pil/a naposledy (počet sklenic / panáků / lahví). Příklad: 1 sklenice vína (tj. 0,2 litru), 1 láhev piva (tj. 0,5 litru), 2 velké panáky vodky.

20 S kým konzumuješ alkohol?

- převážně sám/sama
 někdy sám/sama, někdy s někým
 vždy s kamarády
 ochutnávám od rodičů
 s někým jiným (např. s kým)

21 Nabádají tě někdy vrstevníci k tomu, abys užil/a tyto návykové látky?

Nápověda k otázce: Vyber jednu odpověď v každém řádku podle toho, zda souhlasíš.

	souhlasím (velmi často, neustále)	spíše souhlasím (celkem často)	spíše nesouhlasím (pouze zřídka)	nesouhlasím (nikdy)
alkohol	☐	☐	☐	☐
cigarety nebo elektronické cigarety s nikotinem	☐	☐	☐	☐
žvýkací nebo šupací tabák	☐	☐	☐	☐
konopné látky (marihuana, hašiš...)	☐	☐	☐	☐
zakázané drogy (kokain, extáze, heroin, pervitin, LSD...)	☐	☐	☐	☐